הוצאת ספרים על שם זאב ברזלי
ספריה במדעי החברה.

קַרְל מַרְקְס וּפְרִידְרִיך אֶנְגֶלְס.

הַמַּנִיפֶסְט הַקּוֹמוּנִיסְטִי

בצרוף הערות ורשימות מוסבריות מאת המתרגם.

תרגם ד. קלעי.

מהדורה שניה.

תל־אביב, תרפ״ג. ספר 1.

המחיר 4 ג״ם

המחסן הראשי של ספרי הוצאה זו
במחסן הספרים של ועדת התרבות
תל־אביב, ת. ד. 77 – רחוב נחמני 4

הוצאת ספרים על שם זאב ברזלי

ספריה במדעי החברה.

קַרְל מַרְכְּס וּפְרִידְרִיךְ אֶנְגֶלְס.

הַמַּנִיפֶסְט הַקּוֹמּוּנִיסְטִי

בצרוף הערות ורשימות ביוגרפיות מאת המתרגם.

תרגם ד. קלעי.

מהדורה שניה.

תל־אביב, תרפ״ז. ספר ז.

אחרי הפסקה ארוכה, מפאת מצוקות הזמן, מוציאה הוצאת ברולי את החוברת הששית שלה — מתוך תקוה לימים, בהם תשוב לעבודה פוריה יותר.

ל י ו ם מ ל א ו ת ח מ ש ש נ י ם ל מ ו ת ז א ב ב ר ו ל י — שלזכר שמו קיימת הוצאת־ספרים זאת — מוצאת החוברת הזאת, אשר להופעתה שבועות מספר לפני העָדרו שמח המנוח שמחה רבה והקריאה קריאת־עיון בקהל חבריו בחבורה לבנין „אחדות".

לא בספר חדש באה עתה הוצאתנו אל הקהל, אולם „המניפסט הקומוניסטי", שהופיע בעברית בשנת תרפ"ב בהוצאת „אחדות העבודה", אזל מן השוק זה שנים אחדות, ויש שואלים ודורשים לו בצבור הפועלים ובמחנה הנוער המתרכז סביבו.

דפוס קואופרטיבי „אחדות" בע"מ, תל־אביב.

ביטים אלה מלאו ש מ ו נ י ם ש נ ה מאז נכתב "המניפסט הקומוניסטי" מאז הוצא במהדורות למאות. „למרות כל שנויי התנאים והמצבים מאז ועד עתה — יאמר קרל קוטסקי — הנה המניפסט גם כעת: המנהיג הטוב והבטוח ביותר אשר לפרולֵיטריון בדרכו לשחרור מעמדו, ובזה: גם מורה האנושות כולה". „המניפסט בתור דוקומנט היסטורי — טעון הוא בקורת, המשתדלת להשיג גם את הדברים שנתישנו, להבינם ולשאוב מהם ידיעות חדשות", „כי אין כמוהו דוקומנט היסטורי, אשר יקוַים באופן כה מזהיר בעשרות השנים הבאות, אשר אישורו יחודש תמיד ע"י כל העובדות והמקרים". ועוד: „אם נדבר על „תורה" סוציאל־דימוקרטית — יש ליחס שם זה לא ל„הקפיטל", אלא ל„המניפסט הקומוניסטי", אם כי זהו חוברת דקה וצנומה".

במהדורה זאת הוכנסו שנויים ותקונים רבים בסגנון ובטרמינולוגיה. גם נוספו הערות אחדות המסבירות כמה ענינים ומבטאים מבחינה היסטורית. (חלק מן ההערות צורפו על פי באורו של ריאזאנוב) למען הבדיל בין הערותיו של אנגלס ובין הערות המתרגם -- נשארו הראשונים בסימנם: ה כ ו כ ב, והאחרונים סומנו במספרים, מיוחדים לכל עמוד.

מלבד „המניפסט הקומוניסטי" אין בעברית עדיין שום ספר משל מרכס. החודש הזה תמלאנה 60 שנה להופעת „הקפיטל" — זו ה„גמרא" של מרכס. נאמין, כי בארצנו המתחיה והבונה את כלכלתה ה מ ד י נ י ת יקום המרץ, אשר יאפשר לנו ללמוד תלמוד זה בעברית.

א.

קרל מרכס.

קרל מרכס נולד בחמשי למאי 1818 בטריר שעל הרינוס לאביו הינריך בן משפחת רבנים וגדולי היחס — בשם המשפחה מרדכי, ולאמו הנריטה פרשבורג, בת משפחה מיוחסת מאונגריה. הינריך נחמץ בנעוריו בספרי־השכלה עבריים וגם באידיאות של וולטר, שהשפיעו אז בכלל על הרבה מצעירי המשכילים בגרמניה, ושנה את שם משפחתו למרכס. הוא היה עורך־דין מפורסם, וגם כשחבל הרינוס עבר לרשות פרוסיה, שלחצה את היהודים ובטלה את זכויותיהם שקבלו מאת נפוליאון — נהנה הינריך מכל הזכויות והיה גם ליועץ־המשפטים של הממשלה. בשנת 1824 המיר הינריך את דתו יחד עם כל משפחתו.

וקרל אז בן שש. אביו שקד עליו לחנכו לתורה וחכמה. בלמדו עוד בגימנסיה למדו ברון לודוויג וסטפלן, שהיה יוצא־ונכנס בבית מרכס, את הומר, דנטי, שכספיר ואת סרוונטס. את אלה ידע אז בעל־פה ואהבם עד יום מותו, והם שמשו לו תדיר מרגוע, בסעור רוחו בו. בשנת 1835 בקר את האוניברסיטה בבון, עפ״י דרישת אביו למד תורת המשפטים.

באוקטובר 1836 נכנס לאוניברסיטה שבברלין, כדי להסתופף בצל חכמת הגל המנוח. קנה לו אז קרל לחברים את גדולי תלמידיו של הגל, את ברונו באואר, מבקר־ביבליה נודע ופרופי־סור באוניברסיטות שבבון וברלין, את הפילוסוף המפורסם לודויג פויארבך ואת חוקר הנצרות דוד שטרויס.

בזמן הראשון להיותו בברלין נר בחצר־מגוריו של לסינג. זה השפיע עליו להתקרב לדברי שירה, שאהבם מעודו עד יום מותו, ושבמדה רבה שמשו מקור לתוכן־חייו רב־הגונים. הוא התמסר אז לכתיבת שירים וכתב שלושה כרכים מוקדשים לזיני אשתו. הוא ראה בעצמו סימנים של משורר ורצה לפתח את כשרונו זה. התחיל לכתוב גם דרמה. תרגם בזמן ההוא את אווידיוס ואת טציטוס. אבל רוח הבקורת החדה אשר חונן בה — שלטה ראשית כל עליו עצמו, ובכל מה שכתב ראה את חוסר ערכו כלפי שירי הגדולים אשר היו למופת לו. רוח השירה נחה עליו גם אחר כך. לא מעט משיריו של הינה, ידידו הפרטי של מרכס, נכתבו על־פי הגות־רוחו. הרבה משיריו של פריליגרט נכתבו ממש מפיו. בהיותו פעם, אחרי קומו ממחלה לא־קלה, במצב מילנכולי — שרף את כל שיריו, דרמותיו ותחילות־הרומנים שלו, ברצותו לתת בזה לנפשו מנוחה שלמה, אבל לשוא.

ימים קשים היו אז למרכס. מלא־ספקות בחפשו דרך תשובה לשאלת־האדם. היו אלה ימי־המעבר מן הבורגנות הדימוקרטית־רדיקלית אל הסוציאליות אשר הרתה מחשבתו.

אביו פחד לעתיד בנו הריוולוציוני ודרש ממנו כי יתכונן להיות פרופיסור. גם ברונו באואר רבו וחברו, שהיה אז פרופי־סור בבון, שדלהו לכך, שיהיה דוצנט פרטי בבון כדי שיחיו ויעבדו יחד, ולשם־כך המריצהו בהכנת החבור למבחן. אולם זה היה למורת־רוחו של מרכס, כי היה עסוק תמיד בלמודים וחקירות, ולא נפנה להכנת החבור הזה. בינתים גברה הריאקציה בגרמניה, ביחוד במחלקת־התרבות הממשלתית, ומרכס לא קוה לקבל את התואר ד״ר בברלין, ביחוד לפי החבור־למבחן האפיקורסי שלו. בשנת 1841 עמד בבחינות באוניורסיטה שביינה ושם קבל את התואר ד״ר לפילוסופיה. אבל תקותו לחיות יחד עם באואר על ההוראה באוניורסיטת בון נכזבה, כי בינתים

הורחק גם באואר מכסאו בגלל דעותיו הרדיקליות.

עוד בהיותם תלמידי האוניורסיטה חלמו מרכס ובאואר להוציא עתון רדיקלי. ואמנם תיכף אחרי גמרו את למודי האוניורסיטה פנה מרכס לעתונאות. הפעם הראשונה כתב בקובץ מיוחד שארנולד רוגה, מו״ל „ספרי־השנה הגרמניים", הוציא בחוץ לארץ, מפני חומר הצנזורה בגרמניה, ושבו השתתפו כל הרדיקלים, כגון: רוגה, באואר, פויארבך והינריך הינה.

תיכף אחר־כך נכנס לעבוד ב„עתון הריני", מקלט לכל בעלי־מרי, שבו עבדו אז באואר, משה הס, מכס שטירנר, הרוג ועוד. מרכס היה הצעיר שבכולם. הוא רכש לו תיכף בכשרון נפלא את כל סגולות העתונאות — ובאוקטובר 1842 היה מרכס לעורך הראשי של העתון היומי הזה. הוא התחיל במלחמה נמרצת לחופש העתונות. מאמריו הראשיים עוררו את כל גרמניה והכוכב העתונאי החדש נתפרסם במרחביה. אחרי אזהרות אחדות — נסגר העתון מטעם הממשלה בשנת 1843.

מרכס רצה אז ללמוד על בוריה את התנועה הסוציאליסטית של פוריה וסן־סימון, ובקיץ 1843 נסע לפריז לעבוד בהוצאת ספרי־השנה יחד עם ארנולד רוגה. הלה הכניסו תיכף לחברת ההוגים הרדיקלים אשר בפריז: הינריך הינה, מיכאל בקונין, פרודון וקבה, האוטופיסט הנודע; הינה ופרודון היו תיכף לידידי־נפשו הפרטיים; ובשני „ספרי־שנה גרמניים־צרפתיים" שהופיעו — השתתפו גם הינה, בקונין ואנגלס. יותר לא הופיעו, מחוסר־כסף וגם מפאת חלוקי־דעות שבין העורכים. רוגה הליברלי־רדיקלי לא יכול שאת את בטוים הסוציאליסטי המפורש של הסופרים וביחוד של העורך מרכס — ופרש מהם.

אז התודע פנים אל פנים לפרידריך אנגלס, רעו־כאח עד יום מותו, ובשנת 1845 הוציאו יחד לאור את ספרם „המשפחה הקדושה", בקורת תורת הגל, — נצן התורה המטריאליסטית.

בפריז התחיל להופיע אז עתון גרמני רדיקלי „פורורטס" בהשתתפותם של גולי־גרמניה אשר בפריז. העתון התפשט בכל גרמניה הודות לבקורת החריפה והמוצלחת של מרכס ובקונין. בשנת 1845 סגר ראש־המיניסטרים גיזו, עפ״י בקשת גרמניה, את העתון והגלה את כל סופריו מצרפת.

מרכס ואנגלס הלכו לבריסל שבבלגיה, ושם התודע למשורר הסוציאליסטי פריליגרט.

בשנות היותו בבריסל היה מרכס פעיל מאוד. יחד עם אנגלס יסד שם אגודת־פועלים. שהוא היה הרוח החיה בה. בזמן ההוא התודע גם ל„חיט הקומוניסטי" המפורסם ניטלינג, מנהיג תנועה קומוניסטית בגרמניה עפ״י פוריה וסן־סימון. משם השתתף בעתונים שבוסטפליה וגם בעתוני שויצריה. כתב אז שורות־מאמרים נגד הקומוניסטים באמריקה ונגד הסוציאליות „האמתית" הגרמנית שתחת הנהגתו של קרל גרין. תיכף אחרי הופיע ספרו של פרודון „הפילוסופיה של העני" בשנת 1846 — הוציא מרכס נגדו את „עני הפילוסופיה" שלו בתחילת 1847, מה שפרד בין הידידים האלה עד עולם. ספר זה, בטוי שגיב לאמנות־הוכוח, הגדיל את שם מרכס פי הרבה.

נוסף עוד מין קומוניות על השנים הקיימים של קבה ושל ויטלינג (תנועות פוריה וסן־סימון נמסו כבר אז) והדעות החדשות התחילו מהלכות בקרב האגודות הדימוקרטיות, הסוציאליסטיות והקומוניסטיות ואגודות הפועלים השונות שבאירופה, אשר היו מרוכזות ב„התאגדות הצודקים" ומרכזה היתה „האגודה להשכלת הפועלים" בלונדון, שתחת שם זה עבדה בגלוי באנגליה החפשית יותר. באביב אותה שנה בא אליו מול, בא־כוח המרכז הלונדוני, ובקש ממנו ומאנגלס, כי הם יארגנו מחדש את כל התנועה לפי רוחם ועל יסוד דעותיהם הם.

בכנסית ההתאגדות, שהיתה בקיץ 1847 בלונדון, נדונה תכנית

ההתאגדות. מרכס, שלא הוזמן באופן רשמי, לא היה נוכח בה. אנגלס השתתף בה בתור ציר פריז. היה גם וולף, ידיד מרכס, והם היו באָמנה באי־כוחו של מרכס. אחרי מלחמה כבדה נגד אנשי ויטלינג — עלה בידיהם לנצח. הוחלט לארגן את החברה בשם „התאגדות הקומוניסטים" על יסודות דעותיו של מרכס; נמסר למרכס ואנגלס לחבר את התכנית שלהם באופן ברור (זאת אומרת: לכתוב את „המניפסט הקומוניסטי") ולהציעו לאשור לפני כנסיה שניה שתוָעד בקריב; בנוֹבמבר־דצמבר 1847 קבלה הכנסיה השניה, שבה השתתף גם מרכס, את המניפסט לתכנית הרשמית של ההתאגדות. המרכז עבר מלונדון לבריסל, כדי שינוהל באופן בלתי־אמצעי על־ידי מרכס ואנגלס.

בימי פרוץ המהפכה בפריז — הופיע בדפוס „המניפסט הקו־מוּניסטי". אכן היה זה דבר בעתו. באותו זמן, סוף פברואר 1848, נשמעה סוף־סוף הממשלה הבלגית לדרישתה של ממשלת פרוסיה, שדרשה ממנה זה שנים אחדות בלי הפסק לגרש את מרכס מארצה. בחפץ וברוב־כבוד הזמינתו הממשלה המהפכנית שהפריז — והוא שב ברצון לארץ זו, ממנה גורש לפני שלוש שנים.

מרכז „התאגדות הקומוּניסטים" עבר לפריז. מרכס נהל תעמולה בכתב להתקוממות ולמהפכה בתוך הפועלים בגרמניה. ארגן בפריז קלוב קומוניסטי גרמני, שעל חבריו היה לנסוע לגרמניה ולהתפשט במרכזי הפועלים ולשמש „שאור שבתנועה". בְּמֶרֶם אותה שנה פרצה התקוממות גם בברלין ותוצאותיה היו ותוּרים שונים מצד הממשלה, ובתוֹכם גם — חופש העתונות. מרכס העביר שמה את מרכז העבודה ואתו עבר גם אנגלס. אחר — שב למחוז הרינוס מולדתו ודתישב בקולוניה, ואנגלס עמו. היו לחברים במפלגה הדימוקרטית — הדרך היחידה לבוא במגע בלתי־אמצעי עם הפועלים — שאליה היה חבר גם פרדיננד לסל, אבי תנועת הפועלים בגרמניה.

ביוני התחדשה הוצאת „העתון הריני החדש", בתור אורגן של המפלגה הדימוקרטית. העריכה הראשית נמסרה לקרל מרכס. העתון הצליח מאוד, נתקבל והשפיע בקהל הפועלים ובחוגים הרדיקליים. אולם כאן חזרה החלילה של גורל „העתון הריני" בשנת 1843. הממשלה התחילה מציקה לו. אחרי שמרכס תמך במלחמת הפועלים שבצרפת נגד ממשלת־המהפכה הליברלית — עורר נגדו גם את החונים הליברליים שבגרמניה, אלה בעלי־המניות של העתון. לסוף קבלו בעלי־המניות את כספם חזרה ועול העתון כולו נפל על חוג־הפועלים הקומוניסטי. מרכס השקיע בו את כל הונו ואשתו הנאמנה לו מכרה את תכשיטיה, למרות הרעב ששרר לפעמים בבית, כדי לשלם שכר־סופרים במלואו ובקביעות ולא לחלל את שם העתון. אחר־כך התגברה הריאקציה בגרמניה והעתון הגביר להלחם ולעורר את הפועלים קוממיוּת — על אף הרבה משפטים שערכה הממשלה נגדו. סוף־סוף סגרה הממשלה את העתון במאי 1849 וגרשה את עורכיו מן הארץ.

מרכס יצא לפריז. שם מצא את מצב הפועלים ברע, והיה מוכרח לנדוד ללונדון, מקום היותו עד יום מותו.

בלונדון התחילה אז התפלגות הדעות בתוך הסתדרות הפועלים, אחרי תוצאות המהפכה הצרפתית, ומרכס השתדל לְקיים את אחדות ההסתדרות. החליט להתמסר כולו לתעמולה בקרב הפועלים ולעשות פה את חזית־המלחמה.

מתוך מצוקה כלכלית שאין דוגמתה עבד במרץ את עבודתו החברתית. כתב הרבה מאמרים בעתוני הצ׳רטיסטים באנגליה. במשך 1850־51 הרצה באופן קבוע בקלוב „האגודה להשכלת הפועלים" בכלכלה לאומית. בימי מצוקת־רעב זו, שגרמה למות אחדים מילדיו והביאה לו מחלת־כבד קשה, — קם לו רֶוַח קָט מצד פריליגרַט, שבעזרת ידידו לונגפֵילו הכנים את מרכס בתור

כַּתָּב שבועי קבוע מלונדון ל„ניויורק טריביון". מאז היתה לו לפחות הכנסה קבועה של 5 דולר לשבוע.

בזמן ההוא הכין מרכס את חומר ההגנה למשפט של „מרכז ההתאגדות" בקולוניה ואחרי כן התמסר כולו לעבודתו המדעית. כתב את ה„גלויים על משפט־הקומוניסטים בקולוניה", את ה„בריומר השמונה־עשר של לואי בונַפַּרטֶה", „לשאלת המזרח", „מהפכה ומהפכת־נגד בגרמניה"; רשם רשימות רבות ל„קפיטל". בשנת 1857, עם בוא לסנר ללונדון, נכנס שוב לעבודה ב„אגודה להשכלת הפועלים". בשנת 1859 הוציא מרכס את הספר „לבקורת הכלכלה המדינית", וכתב גם מאמרים בעתון הקומוניסטי „דם פולק". מרכס עבד אז גם עבודה מדינית בקשר עם מלחמת איטליה, נלחם במרץ בחוקות גרמניה וכתב את ספרו החריף „אדון פוֹגט". בשנת 1861 פרש שוב לעבודתו המדעית, והנה פתאום בטלה הַכַּתָּבוּת שלו ל„ניויורק טריביון".

בינתים קמה תנועת פועלים. הטרֵידיוּניוֹנִיוֹת באנגליה התפתחה. נֵעוֹרה גם הרוח המהפכנית בצרפת. בגרמניה הצליח לסל בתעמולתו ונוסדה הסתדרות־פועלים גלויה. מרכס התענין בכל אלה, אבל בפועל לא השתתף בהם, מפאת עבודתו המתמידה בהכנת „הקפיטל", שאת חלקו הראשון חשב להוצא עוד בשנת 1863. בשנה ההיא גבר בו הרצון לעבודה חברתית והשתתף בעתון ה„סוציאל־דימוקרט" והגה את הרעיון ליסד ברית־פועלים בין־לאומית.

בספטמבר 1864 נוסדה בלונדון ברית־הפועלים הבין־לאומית. מרכס עִבֵּד את עיקריה, חוקתה ותכניתה והוא היה למנהיגה הרשמי. אולם בכנסיה הראשונה של הברית, בשנת 1866 בז'יניוה, לא השתתף, מפני היותו עסוק בהכנת ה„קפיטל" כרך א' לדפוס, שבשנת 1867 יצא לאור־עולם. המועצה הראשית של הברית

קבעה מקומה בלונדון ומרכס היה מזכירה הראשי ומנהל כל העבודה הבין־לאומית.

ימים קשים היו למרכס גם ימי הברית. אינטריגות תמידיות מצד בַּקונין ורצונות אנוכיים מצד הטרידיוניוניות האנגלית מררו את לבו*). בכנסיה שבהאג בשנת 1872 היתה המלחמה נטושה בין מרכס ובקונין. אחרי וכוחים מרורים נצחו המרכסיסטים. בכל־זאת הציעו מרכס ואנגלס להעביר את מרכז הברית לניויורק. ההצעה נתקבלה וזה אִפשר למרכס לשוב לעבודתו המדעית ולהכין את הכרכים השני והשלישי של „הקפיטל".

מאז ועד יום־מותו היה חולה בקביעות כמעט. היה שוכב הרבה במטה, התענין בכל הנעשה בעולם הפועלים והמדיניות, אבל בפועל לא השתתף. מזמן לזמן יעץ והורה. בנסעו מחמת מחלתו לקרלסבד באו אליו מנהיגי כל הסתדרויות הפועלים שביבשת־אירופה ליטול עצה והוראה. מרוב צרות של עוני מתמיד, חולי בלתי־פוסק ושרשרת מקרי־המות (בינתים מתו עליו גם אשתו ובתו הבכירה) תששו כוחותיו עד תומם. בחורף 1883 חלה בדלקת הריאה שבועות אחדים, ולשמחת־ידידיו הרבה — הוטב לו, והאמין כי יעלה לו עוד לגמור את ה„קפיטל". אולם אחרי שבועות אחדים מת פתאום בשבתו על כסא־עבודתו, ביום הארבעה־עשר למרס שנת 1883, ונקבר בבית־העלמין אשר בהַיגֵט, לונדון.

---

*) את הטרידיוניון השתדל לקרב בכל הזדמנות, ולא פעם בטא בגלוי גם את יחסו רב־החיוב לתנועת הקואופרציה.

ב.

פרידריך אנגלס.

פרידריך אנגלס נולד בכ״ח נוֹבמבר 1820 לאביו פרידריך אֶנגלס, בעל בית-חרושת למטוה-צמר-גפן בבַּרמֶן אשר בחבל הרינוס שבגרמניה. בביתו קבל חנוך דתי. בשנתו השבע-עשרה עזב את ספסל הגימנסיה באלברפלד ועבד שנה בלשכת בית-החרושת של אביו, ושנתים אחרי-כן השתלם במסחר בבית-משלוח גדול בבְּרֶמֶן. בימים ההם ניכר בו כבר כשרון סגנוני, ביחוד לידיעת שפות: ערך מכתבים רבים באנגלית, צרפתית, ספרדית, פורטוגזית, איטלקית והולנדית. כתב אז שירים הרבה, שנדפסו בעתונים מקומיים. ראשית בכוריו הספרותיים הדפים קרל גוציקוב ב„טלגרף" שלו בשם „מכתבים מעמק ווּפר" בחתימת פרידריך אוֹסוַלד.

בהיותו בן י״ח עורר בו ספרו של דוד שטרויס „חיי ישו" ספקות בדת ובשנת 1839 למד בעזרת שטרויס את תורת הֶגל על בוריה. במובן המדיני הושפע אז הרבה מה„מכתבים מפריז" של לודויג בֶּרנה, ובכתביו מהשנים ההן הוא מזכירו תמיד בהערצה בשם: „הלוחם האמיץ לחופש ולמשפט". אחרי נסיעות בהולנדיה, אנגליה, שויצריה ואיטליה — עבד שנה בצבא בברלין ושם בקר גם את האוניורסיטה. בשנת 1842 הוציא ספר פילוסופי בעלום שמו על „שֶׁלינג וההתגלות האלוהית". בשנה ההיא כתב גם ב„עתון הריני" של מרכס.

אחרי גמרו את עבודת-הצבא נסע לאנגליה לעבוד בבית-המטוה של ארמן — אנגלס במַנשֶׁסטֶר. בדרך סר לקולוניה

והתודע התודעות קלה למרכס. בזמן אחד כמעט עם מרכס הגיע גם אנגלס לרעיון הקומוניות*). הויתו באנגליה פתחה בו הכרה זו, הודות להִמצאו בעולם התעשיה ואפשרותו ללמוד את תנאי העבודה ומצביה השונים. לקח תיכף חלק גם בחיים המדיניים והתחיל לכתוב ב„כוכב הצפוני" של הצ׳רטיסטים וב„עולם המוסר" של רוֹבֶּרט אוֹוֶן. הוא טרח לאחד את שתי התנועות האלו.

באוגוסט 1844 עזב אנגלס את אנגליה. מזוין בהבנה תורתית רבה ובהרבה נסיונות מעשיים, ונסע הביתה דרך פריז. כאן פגש עוד פעם את מרכס, ואחרי שיחות פה-על-פה נכרתה ביניהם ברית-הידידות, שהיתה קיימת עד יום-מותם.

מכאן ואילך קשורות כל-תולדות-חייו של אנגלס, הפרטיות כחברתיות, באלו של מרכס ואין להפרידן. אפשר איפוא, אחרי הרשומות על מרכס, לקצר בהרבה מקומות שראוי להאריך בהם.

פה התודע גם לבקונין ולכל בני חבורתו ומכיריו של מרכס. כתב ב„פורוֶרטס" ו„בספרי-השנה הגרמניים-צרפתיים".

בשובו לגרמניה השתתף בעתונות הסוציאלית הרינית וכתב את ספרו: „מצב המעמד העובד באנגליה", שפרסם אותו כסופר סוציאליסטי. עסק אז גם בהגשמת הרעיון, אשר הגו הוא ומרכס, ליסד ספריה סוציאליסטית (תרגומים מאנגלית וצרפתית) — ולא עלה בידו. באביב 1845 הלך למרכס שישב בבריסל. מני אז לא זזה ידו מתוך ידו של מרכס וכל פעולותיהם היו משותפות וממלאות זו את זו.

בנסעו מכאן עם מרכס לאנגליה כתב ספר „האידיאולוגיה

*) אחרי מותו נמצאה בעזבונו ונתפרסמה בדפוס חוברת בשם „עיקרי הקומוניות", שאם כי היתה לא מוכנת לפרסום ולא גמורה עדיין — דומה היא בכל יסודותיה ל„מניפסט הקומוניסטי".

הגרמנית" נגד שטירנר, בּוּאר ועוד, שנתפרסם רק כמה שנים אחרי מותו ב„תעודות הסוציאליסטיות" של אֶדוּאַרד בֶּרנשטין. נסע לפריז, התודע לבלַן, קַבֶּה ושאר גדולי מדע־החברה והפיץ ביניהם את רעיון הקומוניות שלו.

בכנסיה הבין־לאומית הראשונה בלונדון עשה רושם מקסים על הנאספים, והשפיע שתתקבלנה דעות מרכס.

בימי שבתו בגרמניה בש' 9־1848 הכין את המהפכה במחוז הרינוס (מתוך היותו שנה בצבא — היה ידען גָדול בתורת הצבאיות ובמדיניות המלחמה להלכה ולמעשה). אחרי כן ברח מגרמניה יחד עם מרכס ובשנת 1850 הוציאו את ה„ריויו של העתון הריני החדש".

מתוך מחסור כללי ואי־יכולת מעשית — שב אנגלס למנשסטר לעבוד בעסקי אביו, וכך היה שקוע במסחר כעשרים שנה (עד יולי 1869). בשנת 1864, בשעה שנוסדה בלונדון ברית־הפועלים הבין־לאומית הראשונה, היה אלוץ ללכת למסעיו המסחריים ולא יכול להשתתף בה. — אם כי היתה לו התעסקותו במסחר לזרא ולמורת־רוחו — הביא קרבן זה בשל מרכס, כי כל מעשיו היו מכוונים לאפשר למרכס את עבודתו ב„קפיטל" ואת הוצאתו בדפוס. במשך כל אותו זמן התראה עם מרכס רק פעמים אחדות, אבל היה ביניהם קשר מכתבים מתמיד. יום יום כתבו זה לזה והתיעצו בכל דבר. לא פסקו גם קשריו עם חברי המפלגה ותמיכתו במרכס לא היתה כספית בלבד. בשעת מלחמת קרים שלח מרכס את מכתביו הפרטיים של א. אליו — ישר ל„ניוירק טריביון"; — ובלכסיקון אמריקני גדול כתב א. שורת מאמרים במקצוע הצבאיות, ששם מרכס חתום עליהם; וגם החוברת „מהפכה ומהפכת־נגד" היא באמת פרי־עטו של אנגלס. כשהוציא מ. בשנת 1859 את „דס פולק" לשם תעמולה — כתב שם א. שורות־מאמרים ארוכות וגם כלכל את הוצאת העתון

בכספו חדשים אחדים. בשנת 1864 הוציא חוברת „שאלת הצבא הפרוסית ומפלגת הפועלים הגרמנית". בזמן המלחמה הצרפתית־גרמנית כתב גם מאמרים מדיניים וצבאיים בעתונות האנגלית.

באוקטובר 1870 קבע את דירתו בלונדון, סמוך לבית מרכס. עכשיו באה חלוקת העבודה בין מ. וא. — מ. היה עסוק רק בעבודתו המדעית וא. קבל עליו הנהלת כל הענינים החברתיים השותפים. היה למזכיר הבין־לאומון לאיטליה וצרפת. עבודתו במועצה הראשית היתה כולה מלחמה נמרצת ועקשנית בבקונין ושאר מהרסיה. כתב הרבה מאמרים ב„פורוֶרטס" וב„פולקסבלַט" שבגרמניה. רוב זמנו העסיקתו הקורספונדנציה הרבה של תנועת הפועלים הבין־לאומית. בשנת 1872 כתב בקורת חריפה נגד הפרודוניסטים ב„שאלת הדירות". בשנת 1873 כתב הרבה נגד בקונין ותנועתו. עסק אז גם בחבור ספר במדעי־הטבע, ביחוד בחימיה. בשנת 1876 כתב „על הכוהל בבית־הנבחרים הגרמני". נלחם אז הרבה ב„סוציאליסטֵי־ההיכלות" ובמנהיגם המלומד דירינג. בכלל הקדיש שנותיו אלו ביחוד לתנועת־הפועלים בגרמניה. מכתביו הרבים השפיעו שם הרבה, וכשעברה בשנת 1880 עריכת ה„סוציאל־דימוקרט" לידי בֶּבֶּל וּבֶרנשטין — באו אלה ללונדון להתיעץ פה אל פה עם מרכס ואנגלס.

מות קרל מרכס העמיד את א. לפני תפקידים קשים. מוכרח היה להכין את כתב־היד של ה„קפיטל" לדפוס. מוכרח היה למלא מקומו של מ. גם בתנועת הפועלים, לשמור על הקשרים ולהורות עצה ותושיה בענינים המדיניים של כל ארץ וארץ. תחת העול הרב והכבד הזה כרע ונפל למשכב ובמשך ארבעה חדשים יכול רק להכתיב. בשנת 1885 הכין את החלק השני של „הקפיטל" לדפוס ואת התרגום האנגלי (אשר תרגמו ידידיו מור ואֵוילינג) של החלק הראשון. המשיך לעסוק בהתמדה רבה בהכנת החלק השלישי של ה„קפיטל" ובהוצאת מהדורות שניות

של ספרים ישנים. א. חלה שנים אחדות במחלת העינים ואסור היה לו לקרוא ולכתוב. עוזריו, קוראי כתב־ידו של מ., היו ק. קַוּטסקי ואדוארד ברנשטין. דבר זה הפריע הרבה והאריך את זמן הכנת ה„קפיטל". בימי מלחמות העולם בשנות השמונים והתשעים כתב גם מזמן לזמן מאמרים מדיניים וצבאיים. בשנים ההן, בן שבעים שנה ומעלה, למד בשקידה את השפה הרומינית והתענין בכל הנעשה בארץ זו. בשנת 1893 בקר את ארצות אירופה. את כספו פזר לתמיכת מפלגות עניות. שכר הסופרים היה מוקדש למפלגה האוסטרית.

בשנת 1895 חלה מחלה אנושה — ואז היו לו עוד תכניות־עבודה חשובות בקשר עם הוצאת כתבי מ. — את כל תכניותיו קפד המות ביום החמשי לאוגוסט. רצונו האחרון היה לזרוק את אפר־גויתו על פני הים. את רצונו זה מלאו אליאונורה בת קרל מרכס, בעלה דר. אוילינג, אדוארד ברנשטין ופרידריך לֶסנר הישיש.

המתרגם.

הַקְדָּמוֹת.

א.

„אגודת הקומוניסטים", התאגדות־פועלים בין־לאומית — שבימים ההם אפשר היה לה להתקיים, כמובן, רק בסתר — הטילה בכֵּנסיה, שהיתה בלונדון בנוֹבֶמבר 1847, על החתומים־מטה לערוך תכנית־מפלגה מפורטת להלכה ולמעשה, לשם פרסום. וכך בא לעולם מניפסט זה, אחר שנדד בכתב שבועות מועטים לפני מהפכת־פברואר ללונדון לשם הדפסה. בתחילה הופיע בגרמנית — ונדפס בשפה זו בגרמניה, באנגליה ובאמריקה בשתים־עשרה מהדורות שונות לפחות. באנגלית הופיע בראשונה בשנת 1850 בלונדון ב„רֵד ריפובליקן", מתורגם מאת הילינה מקפֶרלֵן, ובשנת 1871 בשלושה, לפחות, תרגומים שונים באמריקה. בצרפתית — בראשונה בפריז, סמוך לפני מהפכת־יולי 1848, ושוב ב„ליסוציאליסט" שבניויורק. מכינים תרגום חדש. בפולנית — בלונדון, סמוך להופעתו הראשונה בגרמנית. ברוסית — בז'יניוה, בשנות הששים. לדנית תורגם כמו־כן תיכף אחרי הופעתו.

אם כי נשתנו מאוד יחסי־הדברים בכ"ה השנים האחרונות — העיקרים הכלליים המפותחים במניפסט זה נשארו בכל זאת גם עכשיו באמִתָּם השלמה לכל גדלם והיקפם. פרטים יש לתקן פה ושם. הגשמתם למעשה של עיקרים אלה, מבאר המניפסט עצמו, תהא בכל זמן ובכל מקום תלויה במצבים שבאותו זמן

ומקום. ומשום־כן אין ליחס שום חשיבות מיוחדת לאמצעים המַהְפְּכָניים המוצעים בסוף פרק ב. הפסקה הזו היתה משתנה עכשו בהרבה דברים. עתה, אחרי ההתפתחות העצומה של התעשיה הגדולה בכ״ה השנים האחרונות והתקדמות הארגון המפלגתי של מעמד־הפועלים, לעומת הנסיונות המעשיים של מהפכת־פברואר והרבה יותר של הקומונה הפריזית, כשהפרו־ליטריון החזיק בפעם הראשונה ברסן השלטון המדיני שני ירחים רצופים — לעומת אלה נושנת היא תכנית זו למקומות. הקומונה הפריזית הוכיחה ביחוד, כי „אין מעמד־הפועלים יכול לקחת בידו את מכונת־הממלכה כמו שהיא ולהניעה לתעודותיו הוא״ (ראה: „מלחמת האזרחים בצרפת, אדריסה של המועצה הראשית של ברית־הפועלים הבין־לאומית״, ששם מבואר רעיון זה יותר). כך גם מובן מאליו, שבקורת הספרות הסוציאליסטית לקויה כעת, יען כי היא מגיעה רק עד שנת 1847; כמו־כן ההערות על יחס הקומוניסטים למפלגות־האופוזיציה השונות (פרק ד׳), אם כי בעיקרן נכונות הן גם עתה — מסקנותיהן בכל זאת נושנות כבר, מפני שהמצב המדיני נשתנָה לגמרי וההתפתחות ההיסטו־רית הוציאה את רוב המפלגות הנזכרות שם מן העולם.

אולם המניפסט הוא דוקומנט היסטורי, שאין אנו רואים לנו שום זכות לשנות בו משהו. מהדורה מאוחרת תופיע אולי בהוספת מבוא, שיגַשר את המרחק מאז שנת 1847 ועד הנה; ההוצאה הנוכחית הגיעה לידינו לפתע־פתאום, ולא הספיקה השעה לכך

לונדון, 24 ביוני, 1872.

קרל מרכס. פרידריך אנגלס.

ב.

את ההקדמה למהדורה זו מוכרח אני לצערי לחתום יחידי. מרכס — זה האיש, שמעמד־הפועלים באירופה ואמריקה חיב לו תודות יתרות מלכל שהוא אחר — הנהו שוכן קבר בחצר־המות אשר בהַיְגֶט, ועל קברו יציץ כבר העשב הראשון. מאחרי מותו בודאי ובודאי שאין שום מקום לדבר על עבוד או מלואים של המניפסט. לנחוץ־יותר רואה אני לקבוע במקום זה עוד פעם בפירוש את אשר לקמן.

רעיון־היסוד העובר בכל המניפסט, שהיצרנות הכלכלית ותוצאתה ההכרחית: ההסתעפות החברתית של תקופה היסטורית ידועה — משמשים יסוד לדברי־ימיה המדיניים והתרבותיים של התקופה ההיא; שבהתאם לזה (מעת בוּטַל הקנין המשותף הקדמוני לקרקעות) היתה כל ההיסטוריה: דברי־ימי־מלחמות־מעמדות, מלחמות בין מעמדות מנוצלים ומנצלים, נשלטים ושולטים, בדרגות שונות של ההתפתחות החברתית; שֶׁאָכֵן הגיעה מלחמה זו עכשו למדרגה, שאין בידי המעמד המנוצל והמדוכא (הפרו־ליטריון) להשתחרר מידי המעמד המנצל והמדכא (הבורגנות) — מבלי לשחרר באותה שעה את כל החברה מעתה ועד עולם מנצול, מדכוי וממלחמת־מעמדות, הרעיון היסודי הזה שייך אך ורק למרכס לבדו*.

* את הרעיון הזה — אומר אני בהקדמתי לתרגום האנגלי — שלפי דעתי, תעודתו היא להיות במדע־ההיסטוריה הבסיס לאותה הקדמה, שתורת דַרְוִין היתה בסיס לה במדע־הטבע — סגלנו לנו שנינו לאט־לאט הרבה שנים עוד לפני 1845. עד־כמה הלכתי אני יחידי בדרך זו — מוכיח, „מצב המעמד

אני הבעתי זאת כבר כמה פעמים; אבל נחוץ דוקא עכשו שזה יהא כתוב לפני המניפסט גופו.

לונדון, 28 ביוני 1883.

פ. אנגלס.

ג.

מאז נכתבו הדברים שלפני זה — ניכר צורך במהדורה חדשה של המניפסט.

תרגום שני לרוסית — מאת ויירה זסוליק׳[1] — הופיע בז׳יניוה בשנת 1882; את ההקדמה לזה כתבנו מרכס ואני.

תרגום חדש לפולנית הופיע כמו־כן באותו זמן בז׳יניוה בשם: המניפסט הקומוניסטי[2].

אחרי זה הופיע תרגום חדש לדנית ב„ספריה הסוציאל־

העובד באנגליה" שלי. אולם כאשר פגשתי שוב באביב 1845 את מרכס בבריסל — גמר לעבדו והציעהו לפני בדברים כה־ברורים כמעט, כאשר א:י ערכתיו פה.

1. פליחנוב בהקדמתו למהדורה השניה של תרגומו מביע התפלאותו על אנגלס, על שהוא מיחס לויירה זסוליץ׳ את התרגום שלו, של פליחנוב. ויש לחשוב כי פעותו של אנגלס מקורה בעובדה, שבשנת 1881, שנת התרגום ההוא, עמדה ויירה זסוליץ׳ בכתובים עם מרכס ובאחד ממכתביה (נתפרסם מחדש יחד עם 4 נוסחות התשובה של מרכס בארכיון מרכס — אנגלס, כרך א׳) היא מבקשת אותו לכתוב הקדמה לתרגום החדש העומד להופיע ברוסית.

2. חוברת זו במקורה הראשון ובתרגומים הראשונים נקראה: „מניפסט של המפלגה הקומוניסטית". ברבות הימים נתקיים יותר השם שאנגלס מזכיר פה.

דימוקרטית", קופנהגן, 1865. חבל שאינו שלם לגמרי: מקומות אחדים בעלי־ערך, שלא היו מובנים כנראה למתרגם, הושמטו לגמרי, ופה ושם יש סימנים של שטחיות, המצערים עוד יותר בראותנו מפי התרגום, שבקצת דאגה וזהירות יתרה — היה בידי המתרגם לתת לנו דבר שלם.

בשנת 1886 הופיע תרגום חדש[1] לצרפתית ב„ליסוציאליסט", פריז. תרגום זה עולה על כל התרגומים שהופיעו עד אז.

בשנה ההיא הופיע המניפסט גם בתרגום לספרדית, קודם בעתון „אל סוציאליסטה" במדריד ואחר־כך בחוברת מיוחדת בשם: מניפסט המפלגה הקומוניסטית.

אזכיר פה גם קוריוז זה. בשנת 1887 הוצע תרגום המניפסט בארמנית לפני מוציא־לאור בקושטא. הלה לא העיז להדפיס ספר, אשר שם מרכס נִשָׂא עליו — והציע למתרגם, שמוטב שהוא יקרא את שמו על הספר בתור מחבר; המתרגם דחה את הצעתו.

אחרי שהתרגומים האמריקניים השונים, שאינם נכונים במדה פחותה או יתרה, הוצאו פעמים רבות גם באנגליה — הופיע סוף־סוף בשנת 1888 תרגום יסודי של ידידי שמואל מור, שלפני הֻדפסו הוגה על־ידי שנינו. השם הוא: מניפסט המפלגה הקו־מוניסטית. הערות אחרות מההוצאה ההיא העברתי גם לזו שלפנינו.

למניפסט היו תולדותיו שלו. ברגע הופיעו — נתקבל

1 נעשת בידי לאורה בת קרל מרכס ובעלה פאול לפרג, המנהיג הסוציא־ליסטי הידוע.

בהתלהבות על־ידי חלוצי הסוציאליות המרעית מעטי־המספר בימים ההם (כאשר יעידו התרעומים הנזכרים בהקדמה א'). אולם תיכף ירד מעל הבמה מפאת הריאקציה, שהתחילה עם מפלת הפועלים בפריז ביוני 1848, ולסוף הוכרז עליו חרם מטעם משפט הקומוניסטים בקולוניה בנובמבר 1852. עם השתתקותה של תנועת־הפועלים שהתחילה עם מהפכת־פברואר — שקע גם המניפסט בתהום־הנשיה.

כאשר התחזק שוב מעמד־הפועלים באירופה למלחמה את המעמד השליט — נוצרה ברית הפועלים הבין־לאומית. תפקידה היה לאחד את כל הפועלים שבאירופה ואמריקה לגוף צבאי אחד. העיקרים שבמניפסט לא יכלו איפוא לשמש נקודת־מוצא למפעליה. דרושה היתה לה תכנית, שלא תנעל דלת בפני הטרידיוניונים האנגליים, בפני הפרודוניסטים הצרפתיים, הבלגיים, האיטלקיים והספרדיים, בפני הלַסליים הגרמניים*. תכנית זו — יסוד לחוקת הבין־לאומון — רשם מרכס בחכמה רבה, שגם בקונין וחבריו הודו בה. את הטרובה האחת והיחידה לנצחון הסופי של העיקרים אשר במניפסט—ראה מרכס אך בהתפתחותו ההשכלית של מעמד־הפועלים, שתבוא כתוצאה הכרחית מתוך פעולה מאוחדת ווכוחים הדדיים. מאורעותיה ותמורותיה של המלחמה בהון, ההצלחות — ויתר על כן: המפלות — מן ההכרח שבררו

* לַסל בעצמו דן לפנינו תמיד כתלמידו של מרכס, וכתור כזה עמד כמובן על בסיס המניפסט. מה שאין כן באלה מתלמידיו, שלא הרחיקו לכת מתוק דרישתו בדבר עקפות יצרניות בקרדיט ממשלתי וחלקו את כל מעמד־הפועלים לנאמני עזרת־הממשלה ולנאמני העזרה העצמית.

ללוחמים את כל קוצר־ידה של התרופה היחידה שלהם לכל רעות התבל ופקחו את מוחותיהם להשיג השגה יסודית את התנאים האמתיים של שחרור־הפועלים. וצדקה דעת מרכס. מעמד־הפועלים בשנת 1874, כשבוטל הבין־לאומון, היה שונה לגמרי מזה שבשנת 1864, שנת הוסדו. הפרודוניות בארצות הרומניות והלַסליות המיוחדת בגרמניה — נססו כבר, ואף הטרידיוניוניות האנגלית, שהיתה בזמן ההוא שמרנית מאוד־מאוד, נתקרבה לאט־לאט עד לנקודה, שבשנת 1887 אמר בשמה היושב בראש הכנסיה בסוָנְזי: „הסוציאליות שביבשת־אירופה אינה ממילה עוד פחדים עלינו". אבל הסוציאליות ביבשת־אירופה היתה כבר בשנה ההיא רק עפ"י התורה המסורה במניפסט כמעט. תולדות המניפסט מַשקפות איפוא במדה ידועה את תולדותיה של תנועת הפועלים החדשה שמשנת 1848 ואילך. כעת המניפסט הוא בלי כל ספק היצירה הנפוצה ביותר והבין־לאומית ביותר של כל הספרות הסוציאליסטית, התכנית המשותפת של הרבה מיליוני פועלים בכל הארצות שמן סיביריה ועד קליפורניה.

ובכל זאת, כאשר הופיע — לא יכלנו לקראו: המניפסט ה ס ו צ י א ל י ס ט י. „סוציאליסטים" נקראו בשנת 1847 שני מיני אנשים. מצד אחד: מצדדי השיטות האוטופיסטיות[1] השונות, ביחוד: האוֹניסטים באנגליה והפורייריסטים בצרפת, ששניהם התכוצו אז כבר ולא היו אלא כתות בלבד, ההולכות וכלות; מצד שני: כל מיני רופאי־אליל חברתיים, המורחים בעזרת כל התרופות שבעולם ובכל מיני עבודת־טלַאי לבטל את רוע־המצב החברתי,

1 ראה להלן פרק שלישי.

מבלי לפגוע כל־שהוא ברכוש וברֶוח. — בשני המקרים: אנשים העומדים מחוץ לתנועת־הפועלים והדורשים יותר לתמיכתם של המעמדות ה„משכילים". אולם אותו חלק הפועלים, שהיה יודע מתוך הנסיון את קוצר־ידן של תהפוכות מדיניות גרידא והיה דורש שנוי צורת־החברה ביסודה, — החלק הזה היה קורא אז לעצמו ק ו מ ו נ י ס ט י. היתה זו: קומוניות שטחית ויִצְרית בלבד, לפעמים גלמית קצת, — קומוניות־בוסר. אבל, היתה חזקה דיָה, כדי לִפְרות שתי שיטות של הקומוניות האוטופית: בצרפת — את ה„אִיקַרית"[1] של קבֶּה ובגרמניה — את זו של וַיטלינג[2]. „סוציאליות" בשנת 1847 צינה: תנועה בורגנית, „קומוניות" — תנועת־פועלים. הסוציאליות היתה — במדינות־היבשה לפחות — בת־היכלות, הקומוניות — ההיפך ממש. והיות וכבר אז היתה דעתנו מוחלטת, כי „שחרור־הפועלים מוכרח להיות מפעל הפועלים עצמם" — לא היה מקום אף לספק כל־שהוא: באיזה משני השמות לבחור. גם מאז ואילך לא עלה במחשבתנו לשנות את שמו.

„פועלי כל הארצות, התאחדו"! — רק יחידים נענו לנו, בקראנו קריאה זו לפני 42 שנה ומעלה, בערב המהפכה הראשונה בצרפת, שבה הופיעו הפועלים בדרישותיהם הם. אולם, בשנת 1864

1 Etiene Cabet ‏(1788 — 1856), ליברל צרפתי ועורך עתון דימוקרטי־ביותר „לה פופוליר". 1842 הוציא ספרו המפורסם „נסיעה לאִיקַרְיָה", תאור אוטופיה חדשה, ורכז סביבו מאות אנשים אשר יסדו מקץ 1848 ישוב חדש בשם זה.

2 חיט גרמני (1808 — 1871), שבספרו העיקרי „ערובות להרמוניה ולחופש" הוא מפתח את התיאוריה הקומוניסטית־אנארכית שלו.

התאחדו הפועלים מרוב ארצות אירופה המערבית בברית־הפועלים הבין־לאומית זכר הבין־ונה לברכה. לאומון עצמו חי אמנם רק תשע שנים. אבל הברית הנצחית של פועלי כל הארצות שנוצרה על ידו — עודה חיה וכוחה גדול מאז. ואין לזה עד טוב יותר מ ע צ ם ה י ו ם ה ז ה. כי היום, בכתבי את השורות האלו, פוקדים הפועלים באירופה ואמריקה את מחנותיהם, את כוחות־המלחמה אשר גויסו היום בפעם הראשונה תחת דגל אחד ובמטרה קרובה אחת: לאשר באופן חוקי יום־עבודה רגיל בן שמונה שעות, דרישה שהוכרזה בועידה הבין־לאומית בשנת 1866 בז'יניוה ושוב פעם בכנסית־הפועלים הבין־לאומית בפריז בשנת 1889; והמחזה של היום הזה יפקח את עיניהם של הרכושנים ואדוני־האחוזות שבכל הארצות לראות נכוחה, שלמעשה מאוחדים היום באמת פועלי כל הארצות.

מי יגלה עפר מעיניו של מרכס וראה זאת אתי יחד בעצם־עיניו!

פ. אנגלס.

לונדון, בראשון למאי 1890.

מניפסט של המפלגה הקומוניסטית.

רוח רעה שוררת באירופה — הרוח הרעה של הקומוניות. כל כוחות אירופה הישנה התאגדו לשם מלחמת־תנופה קדושה על הרוח הרעה הזו. האפיפיור [1] והצַר, מֶטֶרנִיך [2] וגִיזוֹ [3], רדיקלים צרפתיים ושוטרים גרמניים.

אֵי מפלגת־אופוזיציה אשר מתנגדיה השַׁליטים לא קראו אחריה קריאות־בוז שהיא קומוניסטית? אֵי מפלגת־אופוזיציה, אשר לא התריסה כלפי מתנגדיה המתקדמים יותר והריאקציוניים יותר את תו־הקלון של קומוניות?

נמצאים אנו לְמֵדים מעובדה זו שתים:

הקומוניות מוכרת כבר מאת כל המעֻצמות האירופיות בתור כוח.

1. פיוס התשיעי, שבחוזר שלו ציין את הקומוניות כ„מחלה מדבקת" חברתית.

2. ראש הממשלה באוסטריה בימים ההם, אחד מיוצריה ומנהליה של „הברית הקדושה", אשר ביחס לסוציאליות וקומוניות הוא כותב: „ברם הסכנה הגדולה ביותר שיש בה כדי להלך אימים על החברה האנושית — הרי היא זאת, סכנת ההרס הגמור שלה".

3 מיניסטר צרפתי בשנה ההיא; בנעוריו היה ליברלי־רדיקלי והתקרב לדעותיו של מרכס. אולם אח"כ פרסם את דעותיו ש„חלוקת החברה למעמדות היא ירידה לאנושיות וקבר לחברה".

כבר הגיעה השעה, שיודיעו הקומוניסטים גלוי לפני כל העולם כולו את דרכי השקפתה, את תעודותיה, את מגמותיה, ויצאו נגד האגדה על הרוח הרעה של הקומוניות — בגלוי דעת של המפלגה גופה.

לשם זה התאספו בלונדון קומוניסטים בני העמים השונים וערכו את המניפסט הזה, המופיע בשפות האנגלית, הצרפתית, הגרמנית, האיטלקית, הפלָמית והדָנית.

א.

בורגנים ופרוליטרים.

תולדותיה של כל חברה שעד כה * — הן תולדותיהן של מלחמות־מעמדות.

בן־חורין ועבד, פַּטריק ופְּלֶיבֵּיי, ברון ומשועבד, אומן הצַּךְ ועוזרו, בקצור: לוחצים ונלחצים, עמדו תמיד בנגוד זה לזה,

* זאת אומרת, ליתר דיוק: התולדות שבכתב. בשנת 1847 טרם היתה ידועה עוד היסטורית־הקדומים של החברה, ההסתדרות החברתית, שהיתה קודמת לכל ההיסטוריה הכתובה והמסורה. בינתים גלה הכסטהויזן את שותפות־הקנין בקרקעות ברוסיה; מוירר הוכיח, שקרקע משותפת היתה היסוד החברתי, שעליו גודלו בהתפתחותם ההיסטורית כל שבטי הגרמנים; במשך הזמן נתגלה עוד, שקהלות כפריות בקרקעות משותפות היו צורתה הקדמונית של החברה מהודו ועד אירלנדיה. לסוף נתגלתה ההסתדרות הפנימית של החברה הקומוניסטית הקדומה בצורתה הטפוסית — אחרי שגלה מורגן בעבודתו המדעית את טבעה האמתי של המשפחה הקדומה ואת המקום שתפסה בתוך השבט. אחר שאלו צורות־הקהלה הקדומות במלו — התחילה ההתפלגות של החברה למעמדות מיוחדים ולסוף גם מתנגדים זל"ז.

נהלו מעולם מלחמה בלתי־פוסקת, פעם בסתר ופעם בגלוי, — מלחמה שנגמרה בכל פעם בשנוי־צורה מהפכני של החברה כולה או בִכְלָיָה משותפת של שני המעמדות הנלחמים.

בתקופות הקודמות של תולדות־בני־האדם מוצאים אנו בכל מקום כמעט: התפרדות גמורה של החברה למעמדות שונים, הדרגה מגוונת של עמדות החברה. ברומא העתיקה רואים אנו פטריקים, פליביים, עבדים; בימי־הבינים — פיאודלים, וַסָלים, אומני־צבים, עוזרים, משועבדים, ונוסף על אלה — הדרגות שונות כמעט בכל אַחד המעמדות האלה.

החברה הבורגנית ההווה, שגדלה מחורבנה של החברה הפיאודלית, לא בִטלה את נגוד־המעמדות. היא רק יצרה במקום הישנים — מעמדות חדשים, תנאי־לחיצה חדשים, צורות־מלחמה חדשות.

תקופתנו, תקופת הבורגנות, מצטיינת, בכל־זאת, בזה שעשתה את נגודי־המעמדות לפשוטים. החברה כולה מתפלגת יותר ויותר לשני מחנות־צוררים גדולים, לשני מעמדות גדולים העומדים במערכה, פנים אל פנים, איש מול רעהו — בורגנים ופרוליטרים.

מן המשועבדים שבימי־הבינים יצאו „בעלי־הבתים" של הערים הראשונות; מקרב „בעלי־הבתים" האלה התפתחו היסודות הראשונים של הבורגנות.

גלויי אמריקה ודרך־ימים לאפריקה יצרו כר נרחב וחדש לבורגנות הַמִתהַוָה. השוק בהודו המזרחית וחינה, ההתישבות באמריקה, המסחר עם המושבות, התרבותם של אמצעי־החליפין ושל הסחורות בכלל — הביאו לידי עליה נפלאה של המסחר,

הַשַיִט והתעשיה, ועל־ידי־זה — התפתחות מהירה של היסוד המהפכני בחברה הפיאודלית ההולכת ונהרסת.

אופן־היצרנות הפיאודלי או הצֶבִי שעד כה — לא היה מספיק יותר לפי הצורך, שגדל עם גלוי השוָקים החדשים. במקומו באה המלאכה[1]. אומני הצבים נדחקו על־ידי מעמד־הבינים התעשיתי, בטלה חלוקת־העבודה בין צבים שונים ובמקומה באה חלוקת־העבודה בכל בית־מלאכה גופו.

אולם השוקים נתרבו יותר־ויותר, ואִתָם — הדרישה לסחורות. גם המלאכה לא הספיקה עוד. אז באו הקיטור והמוּכָני והביאו מהפכה[2] ביצרנות התעשיתית. במקום המלאכה באה התעשיה הגדולה ההווה, במקום מעמד־הבינים התעשיתי הופיעו תעשיָנים־מיליונרים, מפקדיהם של צבאות־תעשיה שלמים, — הבורגנות ההווה.

התעשיה הגדולה כוננה את שוק־העולם, שהוכן עם גלויי־אמריקה. שוק־העולם הביא את המסחר, השיט וחבוּר־דרכי־היבשה לידי התפתחות עצומה. התפתחות זו השפיעה שוב על הרחבת התעשיה. ובה במדה שהתרחבו התעשיה, המסחר, השיט ומסילות־הברזל — התפתחה גם הבורגנות, הִרבְּתָה את נכסיה,

1. ה„מלאכה" — מאנופאקטורה — משמשת כאן שם לאותה דרגה בדרגות ההתפתחות של הרכושנות התעשיתית. תקופת המלאכה במדינות אירופה נמנית בעיקר מהמחצית השניה של המאה הט"ז עד סוף המחצית הראשונה של המאה הי"ח.

2. מהפכת־התעשיה שהתחילה במכונות־הטויה הראשונות של גרגְרִיְבְס (1764) וארקְרַיט (1769) באנגליה ונשלמה עם שכלול מכונת־האריגה בשנות השלושים למאה הי"ט.

רחקה את כל המעמדות, שנשארו בירושה מימי הבינים, עד לדיוטה התחתונה.

אנו רואים, איפוא, כי הבורגנות ההווה עצמה היא תולדה של תהליך־התפתחות ארוך, של שורת תהפוכות באפני היצרנות והחבור. את כל אחת מדרגות־התפתחות אלו של הבורגנות — לותה התקדמות מדינית מתאימה: לפנים היתה מעמד מדוכא תחת שלטון הפיאודלים, ואחר כך התאחדות מזוינת עם שלטון עצמי בקומונה *, פה—קהליה עירונית בלתי־תלויה, שם — מעמד שלישי, משלם־מס, של המונארכיה. אחר־כך, בתקופת המלאכה, שמשה הבורגנות כוח שכנגד האצילים במונארכיה המעמדית[1] או המחלטת, ואחר־כך היתה הבסיס העיקרי למונארכיות הגדולות בכלל, ומעת שהתכוננו התעשיה הגדולה ושוק־העולם כבשה לה סוף־סוף במשטר־הפרלמנטים החדש — את הממשל המדיני היחיד. שלטון־המדינה בזמן הזה אינו אלא ועד, המנהל את העסקים המשותפים של כל המעמד הבורגני כולו.

הבורגנות מלאה בהיסטוריה תפקיד מהפכני חשוב מאוד.

הבורגנות, במקום שהגיעה לשלטון, הרסה את כל היחסים הפיאודליים־הפטריארכליים־האידיליים. באכזרות נתקה את אגדי־הפיאודליות המגוונים, שקשרו את האדם באדוניו הטבעיים, ולא השאירה שום קשר בין אדם לאדם מלבד האינטרס העירום,

* כך קראו תושבי הערים באיטליה וצרפת לעדה העירונית שלהם, אחר שהצליחו לקנות או להוציא בכוח מאת אדוניהם הפיאודלים את זכויותיהם הראשונות לשלטונם העצמי.

1. שלטון־יחיד מוגבל על־ידי באי־כוח המעמדות (אצילים, כוהנים, אורחים).

מלבד ה„מזומנים" חדלי־הרגש. היא הטביעה במים קרים ככפור של חשבונות אנוכיים את הרטט הקדוש של התרגשות יראית, של התלהבות גבורית ושל שברון־לב בעל־ביתי. היא הפכה את כבוד־האדם לערך חליפין, ובמקום חרויות אין־מספר — רכושות בצדק ומקוימות — קבעה את חופש־המסחר האחד חדל־המצפון. בדבור אחד: במקום נצול המכוסה מסוה של אילוזיות דתיות ומדיניות — קבעה את הנצול הגלוי, חדל־הבושה, הפשוט והבלתי־אמצעי.

הבורגנות הסירה את מעטה הקדושה מעל כל מעשי־האדם הנכבדים, שעליהם הביטו עד כה ברטט צדקני. את הרופא, את היודע־דין, את הכומר, את המשורר ואת איש־המדע — עשתה לשכיריה.

הבורגנות קרעה את מסוה־הרוך האניני מעל יחסי־המשפחה וקבעתם ליחסי־ממון פשוטים.

הבורגנות גלתה, עד־כמה מצא בטוי־הכוח האכזרי, אשר הפליא כה את הריאקציה בימי־הבינים, את השלמתו המתאימה בבטלה העצלנית ביותר. אכן היא הוכיחה, עד־כמה יכול להגיע כוחה של פעולת־אנוש. היא יצרה מעשי־פלאים, שונים לגמרי מפירמידות־מצרים, מצנורות־המים ברומא והמגזרים הגוטיים; עשתה דרכים אחרות לגמרי מנדידות־העמים ומסעי־הצלב.

הבורגנות אינה יכולה להתקיים מבלי הפך תדיר את מכשירי־היצרנות, וממילא — את יחסי־היצרנות, וממילא — את כל היחסים החברתיים. ולהפך: השארת אפני־היצרנות הישנים בלי שנוי — היתה תנאי־הקיום הראשון של כל מעמדי־התעשיה הקודמים.

התהפוכות התדיריות ביצרנות, ההזדעזעות הבלתי־פוסקת של כל היחסים החברתיים, אי־הבטחון והתנודה התמידית — באלה מצטיינת התקופה הבורגנית מחברותיה. כל היחסים החסינים שהעלו כבר חלודה — עם ההשערות וההשקפות הקרובות להם והנכבדות מדור־דור — מתבטלים, והחדשים מתישנים עוד טרם יספיקו לקרום עור ועצמות. כל איתן וקבוע — עולה בהבל, כל קדוש — מתחלל, ובני־האדם נאלצים סוף־סוף להביט בעינים פִּכּחות על עמידת־חייהם ויחסיהם ההדדיים.

הצורך, ההולך תמיד ומתרחב, במקלט לתוצרתה — דוחף את הבורגנות לכל קצוי־תבל. מוכרחה היא לקנן בכל מקום, להכות שרשים בכל מקום, לקשר קשרים בכל מקום[1].

בנצלה את שוק־העולם — צרה הבורגנות צורה קוסמופוליטית ליצרנות ולצרכנות של כל הארצות; היא השמיטה, לצערם הגדול של הריאקציונרים, את הבסיס הלאומי של התעשיה מתחת לרגליה. התעשיות הלאומיות הקדומות נחרבו ונחרבות יום־יום. הן נדחות מפני תעשיות חדשות, שיצירתן היא שאלת־חיים לכל עמי התרבות; מפני תעשיות המעבדות לא רק את החֳמָרים הגָלמיים הארציים, אלא גם את החמרים הגלמיים מהמקומות הרחוקים ביותר, ושתוצרתָן נקלטת לא רק באותה מדינה, אלא גם בכל חלקי־העולם. במקום הצרכים הישנים,

1. דוגמה בולטת לכך שמשה או אנגליה, שמימות־המכונה הראשונה עד לימות ה„מניפסט הקומוניסטי" הצליחה לשפוך את ממשלתה על ארצות גדולות ורחוקות כאוסטרליה ווילנדיה החדשה, אפריקה הדרומית וארצות ההודים.

שהתוצרת הארצית סִפְּקָתָם, מופיעים צרכים חדשים, שספוקם זקוק לתוצרת של מדינות ואקלימים הרחוקים ביותר. במקום ההספקה העצמית וההתבדלות הקדומה של כל מקום וכל לאום — מופיע מגע־ומשא כל־צדדי, זיקה הדדית כל־צדדית של העמים. וכהָדֵי התוצרת החמרית — הרי התוצרת הרוחנית. פְּעֳלֵי־הרוח של עמים יחידים — נהיים לקנין משותף. החד־צדדיות וההצטמצמות הלאומית — נעשית יותר ויותר בלתי אפשרית, ומן הספרויות הלאומיות והמקומיות הרבות — מתהַוָה ספרות־עולם אחת.

הודות להטבה המהירה של כל מכשירי־היצרנות ובעזרת ההֲקָלות לאין־גבול בחבור־הדרכים — מושכת הבורגנות אל התרבות את כל העמים, וגם את הפראים ביותר. המחירים הזָלים של סחורותיה — הם הנם הארטילריה הכבדה, שבעזרתה היא מהרסת כל חומות־סין עד היסוד ומנצחת את שנאת־הזרים קשת־העורף של הברברים. היא מכריחה את כל העמים לסגל לעצמם את אופן־היצרנות הבורגני, — אם אין ברצונם להִכָּחֵד; היא מכריחתם להנהיג אצלם את המכוּנֶה: תרבות, ז. א. להיות לבורגנים. בדבור אחד: היא יוצרת לה עולם בצלמה־כדמותה היא.

הבורגנות הכניעה את הכפר לעיר, יצרה ערים ענקיות, הרבתה במדה מרובה את מספר התושבים בעיר לעומת הכפר[1],

1. במשך המחצית הראשונה של המאה הי"ט גדלה האוכלוסיה של ערי אירופה הגדולות כפלים וחצי באופן ממוצע, ובמחצית השניה — פי שלושה וחצי בערך.

ובדרך זו הצילה חלק הגון של האֻנושות מהֶדיוטותם של חיי־הכפר. וכַכְּפר לעיר — כך הזקיקה את הארצות הברבריות וחצי־הברבריות לתרבותיות, את עממי־האכרים לעממי־הבורגנים, את המזרח למערב.

הבורגנות מבטלת יותר ויותר את ההתפוררות של אמצעי־היצרנות, של הנכסים ושל האוכלוסיה. היא צִפְּפָה את האוכלוסיה, רִכּזה את אמצעי־היצרנות ואת הנכסים שָׂמה בידים־מספר. כתוצאה הכרחית מזה בא הרכוז המדיני. איפרכיות בלתי־תלויות, מאוגדות אך כמעט, בעלות ענינים, חוקים, שלטונות ותעריפי־מכס שונים — נצטפפו והיו לעם אחד, בעל שלטון אחד, חוקה אחת, ענין מעמדי לאומי אחד ותחום־מכס אחד.

הבורגנות יצרה במשך קרוב לְמאת שנֵי שלטונה המעמדי כוחות־יצירה רבים ואדירים יותר מכל הדורות הקודמים גם יחד. כבוש כוחות־הטבע, המצאת המוכני, שמוש החימיה בתעשיה ובחקלאות, אנית־הקיטור, מסילת־הברזל, הטלגרף, הפרָאת חלקי־תבל שלמים, הכשרת־נהרות לשיט־אניות, בצבוץ עמים שלמים כמתוך האדמה, — איזו משנות־המאה הקודמות יכלה לדַמות, שכוחות־יצירה כאלו ספונים ונָמים בחיק העבודה החברתית?

ראינו איפוא: אמצעי היצרנות והחבור, שעל יסודם נתגדלה הבורגנות, נוצרו בחברה הפיאודלית. כשהגיעו אמצעי היצרנות והחבור האלה לדרגת־התפתחות ידועה — פסקו תנאי היצרנות והחליפין שבחברה הפיאודלית, הארגון הפיאודלי של החקלאות והמלאכה, בדבור אחד: יחסי־הקנין הפיאודליים, — פסקו מֵהַתאם עוד לכוחות־היצירה שהתפתחו כבר. כך עכבו את היצרנות

תחת לקַדמה. נהפכו לכבָלים. מן ההכרח היה לנַפצם — ונופצו.

במקומם באה ההתחרות החפשית עם הקונסטיטוציה החברתית והמדינית המתאימה לה, עם השלטון הכלכלי והמדיני של המעמד הבורגני.

לעינינו מתהוָה עכשו פרוֹצֶס דומה לזה. תנאי היצרנות והחבור הבורגניים, יחסי־הקנין הבורגניים: החברה הבורגנית ההווה, אשר הֶעֱלתה בקֶסמה. אמצעי יצרנות וחבור כה־כבירים, דומה לאותו מכשף, שאינו שולט עוד ברוחות, שהוא עצמו הֶעֱלָם מן הארץ. זה עשרות־בשנים, שדברי־ימי התעשיה והמסחר אינם אלא דברי־ימי ההתקוממות של כוחות־היצירה ההווים נגד תנאי־היצרנות ההווים, נגד יחסי הקנין, שהנם תנאי־הכרחי לקיום הבורגנות ושלטונה. די להזכיר את המַשבֵּרים במסחר, שבכל מחזור שלהם מעוררים הם תמיד ביתר־איום חשש לעצם־קיומה של כל החברה הבורגנית. במַשברי־המסחר נהרס, כרגיל, חלק גדול: לא רק של תוצרת, אלא גם של כוחות־היצירה הקיימים. במַשברים מתפרצת מגפה חברתית, שהיתה נראֵית מוזרת מאוד בעיני הדורות הקודמים, — מגפה של תוצרת יתֵירָה. החברה נמצאת פתאום שוב במצב של ברבריות־לשעה; נדמה לה, כאילו מצוקת־רעב או מלחמת־כליה נטלו ממנה את כל אמצעי־החיים, כאילו נכחדו התעשיה והמסחר כליל. ומפני מה? מפני שיש לה ציויליזציה, אמצעי־חיים, תעשיה ומסחר — יותר מדי. כוחות־היצירה הנמצאים ברשותה אינם משמשים עוד לקדומם של יחסי־הקנין הבורגניים; להפך: הם נהיו לכבירים־מדי בהתאם ליחסים אלה, והם אך נעצרים על־ידיהם. וכאשר אך יִגָּברו על המעצור

הזה — מביאים הם את כל החברה הבורגנית לאי־סדרים, מסכנים הם את קיומו של הקנין הבורגני. היחסים הבורגניים צָרו מֵהָכיל את כל העושר, שהם עצמם יָצְרוּ. — במה נוברת הבורגנות על המשברים? מצד אחד: בכליון המוכרח של המון כוחות־יצירה, ומצד שני: בכבוש שְׁוָקים חדשים ובנצול יסודי־יותר של הישנים. ובכן, במה איפוא? בזה שהיא מכינה משברים מקיפים וכבירים יותר וּמְמַעֶטֶת את האמצעים לעצור בעדם. הזין, בו מִגְּרָה הבורגנות לארץ את הפיאודליות, פונה עתה כלפי הבורגנות גופה.

אבל הבורגנות, לא־זו בלבד, שהיא חִשלה את הזין אשר יְמַגְּרָה, אלא אף יצרה את האנשים, שישתמשו בזין זה —: את הפועלים ההווים, את הפרולימרים[1].

בה במדה שמתפתחת הבורגנות, ז. א. הרכוש — מתפתח גם הפרולימריון, מעמד הפועלים ההווים, החיים רק כל עוד ימצאו עבודה והמוצאים עבודה כל עוד יַרבּו בעבודתם את הרכוש. אלה הפועלים האלוצים להִמָּכֵר לַאֲחֵרים — הם הנם סחורה ככל דבר־מסחר אחר ותלויים משום־כך בכל מקרי־התמורה של ההתחרות וכל נדנודי־השוק.

מפאת התפשטות־המוכני וחלוקת־העבודה[2]) טושטש כל

---

1 בשם זה, שמקורו במלה הלטינית Proles — בנים, נקראו ברומא העתיקה התושבים העניים ביותר, הינו: אנשים שאין להם כלום ואינם עושים ויוצרים מאום זולת ילדים, אנשים נעדרי כל זכות וחובה צבורית. מחברי המניפסט קבעוהו שם לפועלים השכירים העניים וחסרי־הקנין, אם כי הם עושים ויוצרים כל יש.

2 חלוקת־העבודה באה כתולדה הכרחית של התפשטות המוכני.

האופי העצמי של עבודת־הפרולימריון ומתוך־כך סר ממנה גם כוח־המשיכה לעובד. הוא נעשה רק טפל למכונה ותפקידו רק: מנע־יד פשוט ביותר, חד־גוֹני ביותר, שאפשר לְלָמדו על נְקַלָּה. שכר־העובד מצטמצם משום־כך עד כדי הספקת צרכי־החיים, ההכרחיים־בהחלט לכלכלתו ולפריה־ורביה של גזעו. ומחירה של כל סחורה, וממילא גם של העבודה[8], שוה להוצאות־יצרנותה. במדה שהעבודה פשוטה ואי־נעימה יותר יורד איפוא גם השכר. יתר על־כן: במדת ההתרבות של המוכני וחלוקת־העבודה — מתרבה גם כמות העבודה, הן מפאת הארכת יום־העבודה, הן מפאת דרישת כמות־עבודה גדולה יותר במשך זמן ידוע, והן מפאת הֶחָשַׁת מרוץ־המכונה וכו'.

התעשיה ההווה הפכה את בית־המלאכה הפעוט של האומן הפטריארכלי לבית־החרושת הגדול של הרכושן התעשיתי. המוני־

ולסל מבאר זאת ככה: „חלוקת העבודה, המפרקת את מעשה היצור של חפץ מסוים למספר רב של פעולות פשוטות מאוד, ולרוב גם מיכניות לבד ונעדרות־תבונה, ומיחדת פועלים לכל אחת מפעולות־הפרקים האלו לחוד, — חלוקת־עבודה זו לא היתה אפשרית כלל בלי יצרנות־בהמון („התעשיה הגדולה' בלשון המניפסט), והיא הנה איפוא תוצאתה של זו האחרונה ומתפתחת על־ידיה. וחלוקת־העבודה הזו מביאה שוב לידי התקדמות. והתרבות מתמדת בחלוקת־העבודה עצמה, וכן היא תנאי מוקדם בהחלט ליצרנות־בהמון'... („פרוגרמה של פועלים', הוצאת ברזלי. ע' 17).

8. מפרשי מרכס עומדים על הזרות בטרמינולוגיה זו, שכאן נקראת העבודה סחורה, בשעה שאחר כך הכיר וקבע כסחורה את כוח העבודה, כוחו של הפועל לעבוד, ואת רכושו זה היחיד הוא מוכר לנותן־העבודה שלו.

פועלים, צפופים בתוך בית־החרושת, מאורגנים כמו חילים. כחילי־תעשיה פשוטים מעמידים אותם תחת השגחת היירארכיה שלמה של קצינים וסגני־קצינים. הם הנם לא רק עבדי המעמד הבורגני, עבדי הממשלה הבורגנית, — הם הנם בכל־יום ובכל־שעה עבדים של המכונה, של המשגיח, ולפני־כל — של הבורגני היחיד: בעל־בית־החרושת עצמו. עריצות זו היא קטנונית־יותר, מבחילה־יותר וממררת־יותר — במדה שהיא מַקְנָה לגלות את המטרה שלה —: הרֶוַח.

בה במדה שמלאכת־היד דורשת פחות זריזות והוצאות מרץ, היינו: במדה שמתפתחת התעשיה ההווה, — כן נרחקת עבודת הגברים מפני עבודת הנשים והילדים. הבדלי המין והגיל אין להם עוד כל חשיבות חברתית ביחס למעמד־הפועלים. קיימים רק מכשירי־עבודה, השולים במחירים שונים לפי מינם וגילם.

נגמר נצול הפועל על־ידי החרשתן והוא מקבל את שכר־עבודתו במזומנים — מתנפלים עליו שאר חלקי הבורגנות: בעל־הבית, החנוני, המלוה־בַּעֲבוט וכו'.

מעמדי־הבינים הזעירים שעד עתה, התעשיָנים הזעירים, הסוחרים, המַלְוים־ברבית, בעלי־המלאכה והאכרים — כל אלה המעמדות יורדים לתוך שורות הפרוליטריון, בחלקם — מפני שרכושם הפעוט אין בו כדי נִהוּל תעשיה גדולה ואין בידם לעמוד בפני התחרות הרכושָנים הגדולים, ובחלקם — מפני שערך מומחיותם בטל לעומת אָפני־היצרנות החדשים. באופן כזה מתגיים הפרוליטריון מתוך כל המעמדות שבישוב.

הפרוליטריון עובר דרגות־התפתחות שונות. מלחמתו בבורגנות מתחילה עם קיומו.

בתחילה נלחמים הפועלים ביחידות, אחר־כך — פועלי בית־חרושת אחד, אחר־כך — פועלי ענף־עבודה שבמקום אחד, בבורגני הבודד המנצלם באופן בלתי־אמצעי. אין הם מכַוְנים את מלחמתם רק כלפי תנאי היצרנות הבורגניים — מכַוְנים הם אותה כלפי אמצעי־היצרנות גופם; מחריבים את הסחורות המובאות מחוץ לאותה ארץ ומתחרות בארציות, הורסים את המכונות, משלחים בערה בבתי־החרושת[1], — שואפים להשיג שוב את העמדה הנכחדה של הפועל בימי־הבינים.

בדרגה זו מהוים הפועלים המון מפוזר על־פני כל הארץ ומפורד בשל התחרות. התחברות המונית של הפועלים אינה עדיין תוצאת התאחדותם הם, אלא תוצאת התאחדותה של הבורגנות, שלשם השגת מטרותיה המדיניות אלוצה היא — ויכולה עד לעת־עתה — להביא את כל הפרוליטריון לידי תנועה. בדרגה זו נלחמים איפוא הפועלים לא באויביהם הם אלא באויבי־אויביהם, בשיָרי המונארכיה המֻחלטת, בבעלי־האחוזות, בבורגנים לא־תעשינים ובזעירי־הבורגנים. כל התנועה ההיסטורית מרוכזת

---

1. ידועות בתולדות התעשיה מלחמות המוני העובדים הורסי המכונות. בראשית המאה הי״ט היתה מפורסמת באנגליה תנועת הלודאים (ע״ש „גנרל לוד" — שם בדוי) שהחריבו בהמון את מארגות־הגרבים הראשונות, תנועה שנפסקה רק אחרי שחקק בית הנבחרים חוק מות להורסים ואחרי שאכן הומתו עשרות פועלים. ותנועה כזאת בגרמניה ששמשה נושא לדרמה „האורגים" לג. הויפטמן (בעברית, תרגם י. ח. ברנר, בקובץ ספרותי „אחרות").

באופן זה בידי הבורגנות; כל נצחון אשר יושג בדרך זו — הוא נִצָּחון לבורגנות.

אולם עם התפתחות־התעשיה מתרבה הפרולימריון לא רק במספר; הוא מצטַפֵּף בהמונים גדולים, כוחו גָדֵל והוא מרגישו יותר. העניִנים ומצבי־החיים של הפרולימריון הולכים ומשתַוִים יותר ויותר, יען כי המוכני ממשמש יותר ויותר את הבדלי־העבודה ומוריד את שכר־העבודה למדרגה נמוכה ושוה־כמעט בכל מקום. ההתחרות ההולכת ורבה בקרב הבורגנות עצמה ומשברי־המסחר הנובעים ממנה — מרופפים תדיר את שכר־הפועל יותר ויותר; השבחת־המוכני הבלתי פוסקת והמתקדמת תמיד במהירות יתרה—מפחיתה יותר ויותר את במחון־עמדת־חייו של הפועל; הסכסוכים שבין פועלים יחידים ובין בורגנים יחידים — מקבלים יותר ויותר אופי של סכסוכים בין שני מעמדות. הפועלים מתחילים אז להתאגד נגד הבורגנים, כדי לקבוע בכוחות מאוחדים את שכר־העבודה שלהם. מיסדים הם גם אגודות תמידיות [1], כדי להבטיח את קיומם לעת־מלחמה. למקומות מקבלת המלחמה צורה של התקוממות [2].

---

1. כברוב תאורי התפתחותה של תנועת הפועלים אשר במניפסט — כן גם כאן שוו המחברים לנגד עיניהם בעיקר את אנגליה. התפתחות האגודות מסוג זה החלה עוד בסוף המאה הי"ח, עד שבשנת 1799 ראתה ממשלת אנגליה צורך בחקיקת חוק האוסר כל התאחדות־פועלים מקצועית. למרות האסור והרדיפות התמידיות התאגדו יותר ויותר באגודות קבועות לפי המקצועות, שתמכו וסיעו אחת לחברתה בשעת הצורך, עד שבכוח האחרות הזו השיגו בשנת 1824 את בטול ה„חוק נגד ההתאחדות" (לפי „תולדות הטרידיוניוניות" לס. וב.)

2. רבות הן העובדות האלו בתולדות הטרידיוניונים שבראשית המאה

לפרקים מנצחים הפועלים, אבל אך לשעה. התוצאה הממשית של מלחמתם אינה הנצחון הבלתי־אמצעי, אלא התלכדות־הפועלים ההולכת תמיד ומתפשטת. להתלכדות זו מסַיעים אמצעי־החבור הנוצרים על־ידי התעשיה הגדולה והמאפשרים את הקשר בין הפועלים ממקומות שונים. ודַיו קשר זה בכדי לרכז את המלחמות הרבות למקומותיהן, שאופי אחד לכולן, למלחמת־מעמדות לאומית [3] אחת. אולם כל מלחמת־מעמדות היא מלחמה מדינית [4], ואת ההתאחדות, שלאורחי־ימי־הבינים עם דרכיהם העקלקלות היו דרושות מאות שנים לשם סדורה, מהַנים הפועלים בזמן הזה בעזרת מסילת הברזל במשך שנים מועטות.

ארגון זה של הפועלים בתור מעמד [5], ובזה גם כמפלגה

הי"ט, החל מהשביתה העצמה שבמקצוע האריגה בשנת 1812, שבגלל אי קביעת מחירי העבודה המוצעים ע"י הפועלים שבתו בבת אחת מעבודתם 40 אלף פועל שבכל אנגליה המדינה, ועד לשביתה המפורסמת של הטווים בגלזגוי בשנת 1837, שהביאה לידי רדיפות חמורות ובקורת ההיתר הנ"ל.

1. הינו: ארצית, מדינתית. הטרידיוניונים מתחילת הויתן ה מ א ו ר ג נ ת התארגנו גם בצורה ארצית, ועובדה זו הטילה יותר ויותר את אימתה על נותני העבודה ותומכיהם.

2. עצם דבר היוָת האגודה לאומית, ארצית — שינָה לה אופי מדיני ובכל פעולה מאורגנת בשמה המדינה כולה — כאילו התבלטו מגמות מהפכניות. ביחוד אחרי משבר 1837 התקרבה יותר ויותר תנועת הטריד־יוניונים לתנועת הצ'רטיסטים, המפלגה המדינית החשובה והסוציאליסטית היחידה שבאנגליה ההם, והיו לאחת.

3. אמנם חלקו גם חכמי־הכלכלה הבורגניים עוד מראשית המאה הי"ט את החברה האנושית לשלושה חלקים, שאחד מהם — הם פועלים. אבל

מדינית—עלול להתנפץ בכל רגע לסלע־ההתחרות שבקרב הפועלים עצמם. אולם הוא מתחדש תמיד, מתגבר, מתחזק ומתחסן. הוא מכריח להכיר בעניני־פועלים אחדים בצורת חוקים, ולשם כך הוא מנצל את הפרודים שבקרב הבורגנות. כך היה בחוק על יום עבודה של 10 שעות באנגליה.

הסכסוכים שבתוך החברה הישנה מקדמים תמיד בדרכים שונות את מהלך־התפתחותו של הפרולטריון. הבורגנות נמצאת במצב־מלחמה מתמיד, בראשית — נגד האריסטוקרטיה; אחר־כך — נגד אותם החלקים שבתוך הבורגנות גופה, שעניניהם מתנגדים להתקדמות־התעשיה, ותמיד — נגד הבורגנות שבכל ארצות חוץ. בכל המלחמות האלו רואה היא את עצמה אלוצה לקרוא לעזרת הפרולטריון ומושכתו באופן כזה לתוך התנועה המדינית. הבורגנות מוסרת איפוא לידי הפרולטריון את יסודות השכלתה היא, הינו: את הזין נגדה עצמה.

והנה גם מפאת קדמת־התעשיה, כאשר ראינו לעיל, יורדים חלקים שלמים של המעמדות השליטים לתוך הפרולטריון, או— לפחות — סכנה מרחפת על תנאי־הקיום שלהם. גם הם מכניסים לתוך הפרולטריון הרבה יסודות השכלה.

לסוף, בזמן שמלחמת־המעמדות מתקרבת יותר לנקודת־ההכרעה שלה — מקבל תהליך־ההתפוררות בתוך המעמד השליט, בתוך כל החברה הישנה, אופי כה חריף ובולט, עד שחלק קטן של המעמד השליט, מסתלק הימנו ומסתפח למעמד המהפכני,

כאן המדובר בעיקר על ארגונו בתור מעמד בפני עצמו, בעל חברה עצמית של צרכי־מעמד מיוחדים לו ויעוד היסטורי מיוחד לו בתוך מעמד.

למעמד שהעתיד בידו. כאשר עבר לפנים חלק האצילים לבורגנות — כן יעבור עתה חלק הבורגנות לפרולטריון, וביחוד: חלק של אידיאולוגי־הבורגנים שהתרוממו להבנה תורתית של כל התנועה ההיסטורית.

מתוך כל המעמדות העומדים עכשו נגד הבורגנות — רק הפרולטריון הוא מעמד מהפכני באמת. שאר המעמדות מתנונים ועוברים מן העולם עם התפתחות התעשיה הגדולה. הפרולטריון אכן ילידה שלה הוא.

מעמדי־הבינים: התעשין הזעיר, הסוחר הזעיר, האומן, האכר— כולם נלחמים בבורגנות, בכדי להבטיח את קיומם הם בתור מעמדי־הבינים. אין הם איפוא מהפכנים אלא שמרנים. ולא־עוד, אלא שהם גם ריאקציוניים: רוצים הם לסובב את גלגל־ההיסטוריה אחורנית. ואם מהפכניים הם — כי אז הרי זה רק מפני ראותם את הנולד: כי עליהם לעבור לתוך שורות הפרולטריון; כי אז הרי אין הם מגינים על עניני־ההווה, אלא על עניני־העתיד שלהם; כי אז הרי עוזבים הם את עמדתם הם, בכדי להתיצב על עמדתו של הפרולטריון.

אספסוף־הפועלים, זה הרקב הפסיוי של השדרות התחתונות של החברה הישנה נקלע פה ושם לרגלי מהפכה פרולטרית לתוך התנועה, אולם לפי כל מצב־חייו עלול הוא יותר להמכר לשם תעלולים ריאקציוניים [1].

1 אמתות דבר זה מוכיח מרכס במקום אחר, מתוך מעשי „הסתדרות העשירי בדצמבר", אשר בכוחה הצליח נפוליאון הג' למגר את מהפכת 1848. למעשה היתה זאת הסתדרות־סתרים של אספסוף פועלים, שכירי הבורגנות הריאקציונית.

תנאי־החיים של החברה הישנה אינם קיימים עוד בתנאי־חייו של הפרוליטריון. הפרוליטריון הוא מחוסר־קנין; יחסיו לאשה וילדים שונים מעיקרם מיחסי־המשפחה הבורגניים; העבודה התעשיתית ההווה, השעבוד ההווה לרכוש — באנגליה כבצרפת ובאמריקה כבגרמניה—נטלו ממנו כל אופי לאומי. החוקים, המוסר, הדת—אינם בשבילו אלא משפטים קדומים בורגניים, שמתחתיהם צפונים הרבה אינטרסים בורגניים.

כל המעמדות הקודמים כשהגיעו לשלטון, היו משתדלים להבטיח לעצמם את עמדתם זאת—על ידי זה, שהיו מטילים על כל החברה את התנאים הדרושים להתעשרותם. הפרוליטרים יכולים לכבוש את כוחות־היצירה החברתיים רק כאשר יבטלו את אופן־הרכישה שלהם עצמם ועם־זה גם את כל אופן־הרכישה הקיים עד כה. אין לפרוליטרים להבטיח כלום משלהם. עליהם רק להרוס את כל הבטחונות וההבטחות הפרטיים שעד עתה.

כל התנועות שעד כה היו תנועות של מעוטים בעניני מעוטים. התנועה הפרוליטרית — היא תנועה עצמית של הרוב העצום בעניניו של הרוב העצום. אין בידי הפרוליטריון, השדרה התחתונה של החברה ההווה, להתרומם, לזקוף קומתו, מבלי שיתפוצץ כל מבנה השדרות, שעכשו הן הנן החברה הרשמית.

אם כי לא בתכנה, אולם בצורתה — מלחמת־הפרוליטריון בבורגנות היא ראשית־כל: לאומית[1] הכרחי, כמובן, שהפרוליטריון שבכל ארץ יוכל קודם לבורגנות שבארצו.

1. גם כאן הכונה היא במובן הפרימוריאלי של המדינה, הינו: ארצית, בגבולות אותה מדינה.

היות ותארנו את הדרגות הכלליות של התפתחות הפרוליטריון—עקבנו את מלחמת־האזרחים, הספונה פחות־יותר בחברה ההווה, עד לנקודה ששם מתפרצת היא במהפכה גלויה והפרוליטריון מיסד את שלטונו מתוך הריסת־הבורגנות ביד חזקה.

כל צורת חברה שעד־עתה התבססה, כאשר ראינו כבר, על הנגוד שבין המעמדות המדכאים והמדוכאים. אולם כדי לדכא איזה מעמד שהוא — מן ההכרח להבטיחו בתנאים כאלה, שיוכל לפחות לכלכל את חיי־העבדות שלו. המשועבד התעלה בימי־השעבוד לחבר הקומונה העירונית, וכן היה העירוני לבורגני תחת עולו של שלטון־ההחלט הפיאודלי. הפועל בזמן הזה, להפך, תחת אשר יתרומם עם קדמת־התעשיה — הולך הוא ויורד למטה מתנאי־הקיום של מעמדו הוא. הפועל מְעֻנִּי ועוני ממהר להתפתח מאוכלוסיה ומעושר. מוּכָח איפוא בעליל, כי אין הבורגנות מוכשרה להיות עוד המעמד השליט של החברה ולהטיל את תנאי־הקיום של מעמדה כחוק קובע את משטר החברה. אין היא מוכשרת לשלוט, יען כי אינה מוכשרת להבטיח את קיומם של עובדיה אף בגבולות עבדותם, יען אלוצה היא לתת להם ליפול עד למדרגה שפלה, שהיא מוכרחה לזונם תחת להיות ניזונה מהם. אי־אפשר לה לחברה להתקיים עוד תחת שלטון הבורגנות, ז. א. קיום־הבורגנות אינו מתאים לקיום החברה.

התנאי העיקרי לקיום המעמד הבורגני ולשלטונו — הוא: צבירת העושר בידי פרטים, פתוח הרכוש ורבויו. תנאי־הקיום של הרכוש הוא—עבודת־שכר. עבודת־השכר מיוסדת כולה רק

על התחרות הפועלים בינֵיהם עצמם. קדמת־התעשיה, שנושאה חדל־הרצון וחדל־ההתנגדות היא הבורגנות, מביאה במקום התפלגות־הפועלים על־ידי ההתחרות — את אחודם המהפכני באמצעות האגודה. עם התפתחות התעשיה הגדולה נשמט איפוא מתחת רגליה אף אותו יסוד עצמו, שעליו מְיַצרת הבורגנות ורוכשת את התוצרת. היא מיַצרת קודם־כל את קַבְּרָניה היא. כליונה ונצחון־הפרוליטריון — שניהם כאחד מוכרחים לבוא.

ב.

פרוליטרים וקומוניסטים.

מַהֵם בכלל היחסים שבין הקומוניסטים לפרוליטרים?

אין הקומוניסטים מפלגה מיוחדת, כנגד מפלגות פועלים אחרות[1].

אין להם שום ענינים מובדלים מאלה של כל הפרוליטריון כולו.

אין הם מכריזים עיקרים מיוחדים, שעל פיהם יְצוּרוּ צורת התנועה הפרוליטרית.

הקומוניסטים מובדלים משאר מפלגות הפועלים רק בזה, ראשית, שבמלחמות הפרוליטרים ללאומיהם השונים מעלים הם ומגינים על הענינים המשותפים לכל הפרוליטריון ושאינם תלויים בלאומות, ושנית — בזה, שבדרגות־ההתפתחות השונות,

1. הינו: בעלת מטרות מיוחדות המתנגדות למטרותיהן של שאר מפלגות הפועלים; והוא הולך ומפרש, שכן הענינים שלהם הרי הם עניניו „של כל הפרוליטריון כולו".

אשר בדרך המלחמה שבין הפרוליטריון לבורגנות, שוקדים הם תמיד על עניניה של כל התנועה בכללה.

הקומוניסטים הנם איפוא: למעשה — החלק הנִצָח והדוחף תמיד קדימה של מפלגות הפועלים שבכל הארצות; להלכה — עולים הם על שאר הפועלים בהכרת תנאיה, מהלכה ותוצאותיה הכלליות של התנועה הפרולטרית.

התעודה הקרובה־ביותר של הקומוניסטים היא זו של כל שאר מפלגות הפועלים: **ארגון הפועלים למעמד, הריסת השלטון הבורגני, כבוש הכוח המדיני על־ידי הפרוליטריון.**

כְּלָלֵי־ההלכה של הקומוניסטים אינם מיוסדים בשום־אופן על אידיאות, על עיקרים, שהמציא או גִלה מתקן־עולם זה או אחר.

הם הנם רק בטוי כללי לתנאים העובדתיים של מלחמת־המעמדות הקיימת, של תנועה היסטורית המתפתחת לעינינו. בטול יחסי־הקנין שעד עתה — אינו סימן מיוחד לקומוניות.

כל יחסי־הקנין היו תמיד תלויים בתמורה היסטורית תמידית, בשנוי היסטורי תמידי.

המהפכה הצרפתית, לדוגמה, בטלה את הקנין הפיאודלי לטובת הקנין הבורגני.

לא בטול הקנין בכלל מציין את הקומוניות, אלא בטול הקנין הבורגני.

אולם קנין־הפרט הבורגני בזמן הזה הנהו הבטוי האחרון והשלם של אפני־היצרנות ורכישת־התוצרת, המיוסדים על נגודי־המעמדות ועל נצול האחד על־ידי רעהו.

במובן זה אפשר להם לקומוניסטים לכלול את תורתם במבטא אחד זה: בטול הקנין ה פ ר ט י.

באו עלינו, הקומוניסטים, בטענות, שאנו רוצים להכחיד את הקנין אשר רכש לו האדם בעצמו וביגיע־כפיו הוא: את הקנין, שהנהו יסוד של כל חופש האדם, פעולתו ועמידתו ברשות־עצמו.

קנין שנרכש, וביגיע־כפים, ובעצמו. האם על הקנין של זעירי הבורגנים והאכרים, שֶׁקָּדַם לקנין הבורגני, אתם מדברים? — אין צורך לנו לבטלו. התפתחות התעשיה בטלָתו ומבטלתו בכל יום ויום.

או אולי מדברים אתם על קנין־הפרט הבורגני ההווה?

אבל האם עבודת־השכר, עבודת הפרולֵיטרי, מַקנה לו קנין? בשום אופן לא. היא יוצרת את הרכוש, ז. א. את הקנין המנצל את עבודת־השכר והיכול להתרבות רק בְּיַצרו עבודת־שכר חדשה, כדי לנצל מחדש. הקנין בצורתו עתה מתקיים על יסוד הנגוד שבין ההון ועבודת־השכר. נחקור־נא את הנגוד הזה לשני עבריו.

הֱיוֹת רכוּשָׁן — זאת אומרת: תָּפוס ביצרנות לא רק עמדה אישית גרידא, אלא גם חברתית. הרכוש הוא פרי עבודה משותפת ואפשר להביאו לידי תנועה רק בפעולה משותפת של הרבה חברים, בשורה אחרונה — רק בעבודה משותפת של כל חלקי החברה.

הרכוש הוא, איפוא, לא כוח אישי, אלא חברתי.

כשיהיה, איפוא, הרכוש לקנין חברתי, השייך לכל חברי החברה, אין זה אומר שקנין פרטי נהפך לחברתי. משתנה רק האופי החברתי של הקנין. הוא מפסיד את אָפיו המעמדי.

נעבור לעבודת־השכר.

המחיר הבינוני של עבודת־השכר הנהו המִעוּט־מן־המִעוּט של שכר־העבודה, זאת אומרת: הסכום של אמצעי־החיים, ההכרחיים כדי לכלכל את חייו של הפועל בתור פועל. מה שהפועל השכיר רוכש לו, איפוא, בעבודתו — מספיק לו רק כדי לחם צר, כדי המשכת קיומו העלוב. אין אנו רוצים בשום־אופן לבטל את הרכישה הפרטית הזו של יצירי העבודה, שהיא הכרחית לכלכלתו הבלתי־אמצעית ושאינה משאירה שום רֶוַח נקי, שיש בו כדי־שליטה על עבודת־אחרים. רצוננו לבטל רק את האופי הקבצני של הרכישה הזו, המאפשרת לפועל לחיות אך כדי להגדיל את הרכוש ורק כל עוד הוא דרוש לעניני המעמד השליט.

בחברה הבורגנית — העבודה החיה היא רק אמצעי להרבות את העבודה הצְּבוּרה. בחברה הקומוניסטית — העבודה הצְּבוּרה היא רק אמצעי להרחיב, להעשיר ולקדם את מהלך־חייו של הפועל.

בחברה הבורגנית שולט, איפוא, העבר בעתיד; בחברה הקומוניסטית — העתיד בעבר. בחברה הבורגנית ההון הריהו עצמי ואישי, בשעה שהפרט העושה הוא חסר־עצמיות וחדל־אישיות.

ולבטול מצב זה קוראת הבורגנות: בטול האישיות והחופש! ובצדק. הכונה היא באמת לבטול האישיות, העצמיות והחופש של הבורגנות.

בתנאי־היצרנות הבורגניים ההווים — פרושו של „חופש" הוא: המסחר החפשי, המקח־וממכר החפשי.

אבל עם התבטל המסחר — יתבטל גם המסחר החפשי. המליצות היפות על המסחר החפשי, ככל שאר דברי־נבוהות של הבורגנות שלט על החופש, יש להן בכלל יסוד רק לעומת המסחר הכָפות, לעומת האזרח המשועבד של ימי־הבינים, אבל לא לעומת הבטול הקומוניסטי של המסחר ושל תנאי־היצרנות הבורגניים ושל הבורגנות עצמה.

משתוממים אתם לרצוננו לבטל את קנין־הפרט. אבל בחברה ההווה שלכם — הרי קנין־הפרט מבוטל כבר בשביל תשע עשיריות של חבריה; קיים הוא דוקא הודות לכך, שאינו קיים בשביל $^{9}/_{10}$ של החברה. טוענים אתם, איפוא, עלינו שאנו רוצים לבטל קנין, שתנאי הכרחי לקיומו — הוא: חוסר־כל־קנין לרוב העצום של החברה.

בדבור אחד: אתם טוענים עלינו, שאנו רוצים לבטל את קנינכם אתם. אמנם בזה אנחנו רוצים.

מאותו הרגע שהעבודה לא תוכל ליהפך לרכוש, לממון, לרֶוַח־קרקע, בקצור: לכוח חברתי בר־מונופולין, ז. א. מאותו הרגע שהקנין הפרטי לא יוכל להיות עוד לקנין בורגני — מאותו הרגע, אומרים אתם, יְבֻטל גם האיש.

אתם מודים, איפוא, כי ב„איש" מבינים אתם רק את הבורגני, את בעל־הקנינים הבורגני. והאיש הזה, אמנם כן, יְבֻטל.

אין הקומוניזם מפריעה את מישהו לרכוש לעצמו יצירים חברתיים. היא רק שוללת את האפשרות להיות ע"י רכישה זו — ארון לעבודת אחרים.

טענו עלינו, כי עם בטול קנין־הפרט — תִפָסק כל פעולה

ותשתרר עצלות כללית בעולם.

אם כן — היתה החברה הבורגנית צריכה להבטל זה־כבר מתוך עצלות, כי אלה העובדים בה — אינם רוכשים, ואלה הרוכשים בה — אינם עובדים. כל החששות האלה אינם בעצם אלא חזרת הדברים: שאם יבטל הרכוש — לא תהא עבודת־שכר קיימת יותר.

כל הטענות המכוָנות נגד אפני הרכישה והיצרנות הקומוניסטיים של היצירים החמריים — הֻפנו גם כלפי הרכישה והיצירה של היצירים הרוחניים. כמו שבטול הקנין ה מ ע מ ד י הוא בעיני הבורגני: בטול היצרנות עצמה — כך הוא בעיניו בטול ההשכלה ה מ ע מ ד י ת: בטול ההשכלה בכלל.

ההשכלה, שעל בטולה הוא קובל, היא לרוב העצום של החברה רק: התפתחות עד כדי להיות מכונָה.

אבל אל תתוכחו אתנו בהעריככם את בטול הקנין הבורגני לפי השגותיכם אתם על החופש, ההשכלה, המשפט וכו'. הרעיונות שלכם עצמם הנם תולדת תנאי היצרנות והקנין הבורגניים, כמו שמשפטכם אינו אלא רצון המעמד שלכם שנקבע בתור חוק, רצון שתכנו נקבע מתוך תנאי־הקיום החמריים של מעמדכם.

הדמיון האנוכיי שאתם מדמים, כי תנאי היצרנות והקנין שלכם / שבאמת אינם אלא הופעה היסטורית, החולפת ועוברת עם התפתחות היצרנות עצמה / הם חוקים נצחיים של הטבע והבינה, — דמיון זה דמו גם כל המעמדות השליטים שבטלו כבר. מה שאתם מבינים ביחס לקנין הקדמוני ולקנין הפיאודלי — אינכם רוצים להבין ביחס לקנין הבורגני.

בטול המשפחה! אף הרדיקלים־ביותר יתמלאו חימה לכונה הנבזה הזו של הקומוניסטים.

מהו בסיסה של המשפחה ההווה, הבורגנית? — הרכוש, הרוָח הפרטי. בצורה משוכללת קיימת היא רק בשביל הבורגנות; אולם גם מלואים יש לה —: חוסר־המשפחה של הפרוליטרים בעל־כרחם והזנות הגלויה. המשפחה הבורגנית תבטל, כמובן, עם בטול מלואיה אלה, — ושניהם יִכָּלו עם בטול הרכוש.

וטוענים אתם עלינו, שאנו רוצים לשים קץ לנצול־הילדים על־ידי הוריהם? — בחטא זה אנחנו מודים.

אולם, אומרים אתם, אנחנו מבטלים את היחסים היקרים ביותר, בהחליפנו את החנוך הביתי בחברתי.

וכי אין גם החנוך שלכם נקבע על־ידי החברה? לפי התנאים החברתיים שבהם אתם מחנכים את בניכם, על־פי התערבותה האמצעית או הבלתי־אמצעית של החברה, באמצעות בית־הספר וכו'? אין הקומוניסטים ממציאים את השפעת החברה על החנוך. הם רק משנים את אפיה, הם רק מוציאים את החנוך מתחום השפעתם של המעמדות השליטים.

המליצות הבורגניות על המשפחה ועל החנוך, על היחסים הנפשיים שבין אבות ובנים, מבחילות יותר ויותר בה במדה שכל קשרי המשפחה של הפרוליטרים הולכים וניתקים מפאת התעשיה הגדולה, ובניהם נהפכים לדברי־מסחר ומכשירי־עבודה פשוטים.

אולם אתם הקומוניסטים רוצים להנהיג את שותפות־הנשים— צווחת קול־אחד כל הבורגנות נגדנו.

הבורגני רואה באשתו רק מכשיר־יצרנות גרידא. שומע הוא, שמכשירי־היצרנות ינוצלו באופן משותף — ואינו יכול, כמובן, לשער אחרת, אלא שגורל אחד להם ולאשה.

אין עולה כלל על דעתו, שעיקר הכונה הוא אמנם לשים קץ לעמדת הנשים בתור מכשירי־יצרנות גרידא.

ואידך, אין מצחיק כחרדה המוסרית־הרמה של בורגנינו לשותפות־הנשים הרשמית, כביכול, של הקומוניסטים. באמת אין צורך לקומוניסטים להנהיג את שותפות־הנשים; קיימת היתה כמעט תמיד.

אין הבורגנים שלנו מסתפקים בזה, שברשותם נמצאות הנשים והבנות של הפרוליטרים שלהם — מלבד הזנות הרשמית, — והם מוצאים תענוג עיקרי בהתעַמרם בנשיהם החוקיות באופן הדדי.

האישות הבורגנית היא בעובדה שותפות נשים נשואות. לכל־היותר אפשר היה לטעון על הקומוניסטים, שבמקום זו כסוית־הצביעות — רוצים הם להנהיג שותפות־נשים רשמית, גלוית־הלב. מובן, אגב, מאליו, כי עם בטול תנאי־היצרנות ההווים — תעלם גם תוצאתם: שותפות־הנשים, הינו: הזנות הרשמית והבלתי־רשמית.

טוענים עוד על הקומוניסטים, כי רוצים הם לבטל את המולדת, את הלאומות.

אין לפועלים מולדת. אי־אפשר ליטול מהם מה שאין להם. אולם, היות והפרוליטריון שואף לכבוש לו ראשית־כל את השלטון המדיני, להתרומם למעלת מעמד לאומי, ולצור את עצמו כלאום — הרי מן ההכרח שהוא לאומי, אם כי בשום־אופן לא במובנה של הבורגנות.

ההתבדלויות הלאומיות וננודי־העמים הולכים כבר ונעלמים יותר ויותר הודות להתפתחות הבורגנות, לחופש המסחר, לשוק־העולם, לשויון הדמות של היצרנות התעשיתית ותנאי־הקיום המתאימים לה.

שלטון־הפרולימריון יַכחידם עוד יותר. פעולה מאוחדת של ארצות התרבות לפחות, היא אחד התנאים הראשונים לשחרור הפרולימריון.

בה במדה שיִבָּטל נצול היחיד על־ידי רעהו — יבטל גם נצול לאום אחד על־ידי משנהו.

בהִכָּחֵד ננודי־המעמדות בלאום עצמו — תכחד גם שנאת לאום ללאום.

הטענות שטוענים על הקומוניות מנקודות־ראות דתית, פילו־סופית ואידיאולונית בכלל — אינן כדאיות להרחיב עליהן את הדבור.

וכי יש צורך בהתבוננות עמוקה כדי להשיג, כי בהשתנות תנאי־חייו של האדם, יחסיו החברתיים, הויתו החברתית, משתנות גם השערותיו, השקפותיו והשגותיו, — בדבור אחד: כל תודעתו?

וכי אין דברי־ימי־הרעיונות מוכיחים לנו, שהיצירה הרוחנית משנה צורתה יחד עם החמרית? בכל תקופה היו שלימים תמיד רק הרעיונות של המעמד השליט.

מדברים על רעיונות, המהפכים את כל החברה. בזה רק מבטאים את העובדה, שבתוך החברה העתיקה עצמה התהוו היסודות של החברה החדשה, כי צעד־בצעד עם תנאי־החיים הישנים — הולכים ונפסדים גם הרעיונות הישנים.

כאשר מָט העולם הישן לנפול — נוצחו הדתות העתיקות על־ידי הנצרית. כשהָכרעו הרעיונות הנצריים במאה ה־18 תחת רעיונות־ההשכלה — נאבקה אז החברה הפיאודלית לחיים ולמות עם הבורגנות המהפכנית בזמן ההוא. הרעיונות של חופש המצפון והדת שמשו רק בטוי לשלטון ההתחרות החפשית בשדה־המדע.

„אולם, — יאמרו — רעיונות דתיים, מוסריים, פילוסופיים, מדיניים, משפטיים וכו' — השתנו אמנם במשך ימי ההתפתחות ההיסטורית. אבל הדת, המוסר, הפילוסופיה, המדיניות, המשפט — החזיקו תמיד מעמד בתמורה הזו.

„ישנן עוד אמתות נצחיות, כגון: חופש, צדק וכו', השוות בכל המצבים של החברה. אולם הקומוניות מבטלת את האמתות הנצחיות האלו. היא מבטלת את הדת, את המוסר, תחת שֶׁתּוֹת להם צורה חדשה. היא מתנגדת איפוא לכל מהלך ההתפתחות ההיסטורית שעד־כה".

מהו סוף דעתה של טענה זו?

דברי־ימיה של כל החברה שעד־עתה — יסודתם בנגודי־מעמדות, שקבלו צורות שונות בתקופות שונות.

אבל בכל צורה וצורה שקבלו תמיד — עובדה אחת משותפת לכל הדורות שעברו: נצול חלק אחד של החברה על־ידי משנהו. אין תימה איפוא, שהתודעה החברתית של כל הדורות, למרות כל ההבדלים ושִׁנּוּיֵי־הגונים, התגלתה בכל־זאת בצורות משותפות ידועות, בצורות־תודעה, אשר רק עם הכחדתם השלמה של נגודי המעמדות — כליל תעלמנה גם הן.

המהפכה הקומוניסטית מפסיקה בדרך רדיקלית־ביותר

את יחסי־הקנין המקובלים; אין פלא, שבדרך־התפתחותה סותרת היא באופן רדיקלי־ביותר את הרעיונות המקובלים.

אבל — יֵאָמר כבר די למענותיה של הבורגנות נגד הקומוניות.

ראינו כבר לעיל, כי הצעד הראשון במהפכת־הפועלים הוא: הרמת הפרוליטריון למעלת מעמד שליט, השגת הדימוקרטיה.

הפרוליטריון ישתמש בשלטונו המדיני להוציא קמעא־קמעא את כל הרכוש מידי הבורגנות, לרכז את כל מכשירי־היצרנות בידי המדינה, ז. א. בידי הפרוליטריון המאורגן בתור מעמד שליט, ולהרבות במהירות האפשרית את המון כוחות־היצרנות.

בתחילה יכול זה, כמובן, להתהוות רק מתוך פגיעה עריצית במשפט־הקנין ובתנאי־היצרנות הבורגניים; באמצעים הנראים, איפוא, מבחינה כלכלית, לבלתי־מספיקים ולבלתי־יציבים, אבל עם מהלך התנועה הם גְדֵלים ומתרחבים מאליהם והם הכרחיים בתור אמצעי לַהֲפִיכַת כל אופַן־היצרנות.

אמצעים אלה יהיו, כמובן, שונים לארצותיהם.

בארצות הפרוגרסיויות־ביותר אפשר יהיה בכל זאת להשתמש בדרך כלל[1] באמצעים אלה:

1. בפרוק מהפכת 1848 בברלין, היינו: רק שבועות אחדים אחרי הופעת המניפסט, חתמו מרכס ואנגלס על תכנית הפעולה של המפלגה הקומוניסטית בגרמניה, והיא שונה בהרבה מזו הכתובה כאן. ראשית: יש בה כמה סעיפים — והם הראשונים — שאינם נזכרים כאן כלל; ושאר הסעיפים דומים פחות־יותר לסעיפים שלפנינו, אולם הנסוח אחר הוא לגמרי, וגם יש הוספות השובות (כגון על הפרדה מוחלטת של הכנסיה מהממשלה). שנויים עיקריים (במקום ב ט ו ל זכות הירושה — כתוב שם: הגבלת...) וגם חסורים בולטים (בסעיף האחרון על הילדים כתוב שם רק הפסוק הראשון מזה שלפנינו כאן).

א. הפקעת הקנין הקרקעי והוצאת רְוְחי־הקרקע לצרכי־המדינה.

ב. מס פרוגרסיוי גדול;

ג. בטול משפט־הירושה[1];

ד. החרמת נכסיהם של כל המהגרים והמורדים;

ה. רכוז האשראי בידי הממשלה על־ידי בנק לאומי, בעל הון לאומי וזכות־מונופולין;

ו. רכוז עניני הטרנספורט בידי הממשלה;

ז. רבוי מספרם של בתי־חרושת ומכשירי־יצרנות לאומיים; הפראת הקרקעות והשבחתן על־פי תכנית משותפת;

ח. חובת־עבודה כללית שוה; ארגון חילות־תעשיה, ביחוד לעבודת־אדמה;

ט. אחוד החקלאות והתעשיה; השתדלות לבטל בהדרגה את ההבדל בין העיר והכפר;

י. חנוך כל הילדים על חשבון המדינה; בטול עבודת־הילדים בבתי־חרושת בצורתה ההווה; אחוד החנוך עם היצרנות החמרית וכו'.

כאשר יעלמו במשך ההתפתחות הבדלי־המעמדות ותתרכז כל היצרנות בידי יחידות מאוחדות — יאַבֵד השלטון הצבורי את

2. אחרי זמן, בימי הבין־לאומון הראשון, שנה מרכס בנידון זה את דעתו והסביר, כי זכות הירושה אינה אחד היסודות של המשטר הקיים אלא תוצאה והשתקפות משפטית ממנו; וכמובן יִבָּטלו מאליהם חוקי־הירושה הקיימים בשעה שיֵהָפכו מכשירי היצרנות להיות קנין הצבור. שנוי המשטר יגרור אחריו מ א ל י ו שנוי זכות־הירושה.

אָפיו המדיני. השלטון המדיני במובנו האמתי הוא השלטון המאורגן של מעמד אחד לשם דכוי מעמד אחר. כשהפרוליטריון, במלחמתו בבורגנות, מתאחד בהכרח כמעמד, מתרומם על־ידי מהפכה למעלת מעמד שליט, ובתור מעמד שליט מבטל הוא ביד חזקה את תנאי־היצרנות הישנים — כי אז מבטל הוא יחד אִתָּם גם את תנאֵי־הקיום של נגוד־המעמדות, את המעמדות בכלל, ובזה — גם את שלטונו הוא בתור מעמד.

במקום החברה הבורגנית הישנה עם מעמדותיה ונגודי־המעמדות — תופיע חברה, שבה; ההתפתחות החפשית של כל יחיד היא התנאי להתפתחות החפשית של הכלל כולו.

ג.

ספרות סוציאליסטית וקומוניסטית.

1. הסוציאליות הריאקציונית.

א) הסוציאליות הפיאודלית.

האריסטוקרטיה הצרפתית והאנגלית היתה יְעוּדה על־פי עמידתה ההיסטורית לכתוב פלסתר נגד החברה הבורגנית ההווה. במהפכת־יולי הצרפתית בשנת 1830 ובתנועת־הריפורמה האנגלית נוצחה עוד פעם על־ידי ה„עולה" השָׂנוּי עליה. על מלחמה מדינית רצינית אי־אפשר היה לדבר יותר. נשארה בשבילה רק המלחמה הספרותית. אבל גם בספרות לא היה מקום יותר למליצות הישנות מימות־הָרֶסטוֹרַציה[1]. כדי לעורר אהדה — הוכרחה

1. זמן החזרת עטרת־צרפת למשפחת הבורבונים אחרי מפלת נפוליון א' (1184 — 1880).

האריסטוקרטיה להעלים עין, כביכול, מעניניה היא ולערוך את כתב־ההַאשָׁמה שלה נגד הבורגנות רק בעיני של מעמד־הפועלים המנוצל. היא עשתה לה נחת־רוח לשיר שירי־נֶאָצה על שליטה החדש וללחוש באזנו נבואות לאסון כי יבואו.

באופן כזה באה לעולם הסוציאליות הפיאודליסטית, חציה — שיר־קינה, חציה — כתב־פלסתר, חציה — הד־העבר, חציה — אימת העתיד, לפעמים — קולעת ללבה של הבורגנות במשפטה המר והשנון והמפוצץ, ותמיד — מגוחכת באי־כשרונה המוחלט לתפוס את מהלך ההיסטוריה החדשה.

את תרמיל־הקבצנות הפרוליטרי נִפנְפָה האריסטוקרטיה כְּנֵס בידיה, כדי להזעיק סביבה את העם. אולם אך היה מתחיל העם ללכת אחריה — היה מכיר תיכף על גבה את החותם הפיאודלי הישן והיה בורח לו בקולי־קולות של צחוק פרוע.

חלק מהלֶגִיטימיסטים[1] הצרפתיים ו„אנגליה הצעירה"[2] ערכו את המחזה הזה על־צד־היותר־טוב.

1) שם הזרם המלוכני בצרפת בשנים שאחרי המהפכה הראשונה, ובימי שלום לואי פיליפ, בן משפחת הבורבונים הצעירה, שרצו לראות על כסא המלוכה נצר ממשפחת הבורבונים הבכירה לגיטימיסטים—היינו: נאמני החוק, חוק הבכורה.

2) זה היה חוג של צעירי האריסטוקרטיה, שהתנגדו לרכושנות התעשיתית והמסחרית וחלמו על משטר אריסטוקרטי עם דימוקרטיה רחבה. לחוג זה היה שייך דיזרעאלי־ביקונספילד בצעירותו, בימים שגם בפרלמנט וגם בספריו נודעה אהדה ממנו לתנועת הצ'רטיסטים, אם כי התנגד לעצם התכנית הפוליטית של מפלגה סוציאליסטית זו. גם תומס קרליל הפילוסוף האנגלי המפורסם היה אחד העמודים של הסוציאליות הרוחנית, שראה את

כאשר הפיאודלים מוכיחים, שאופן־הנצול שלהם היתה לו צורה אחרת מְשֶלַנצול הבורגני — שוכחים הם רק זאת, כי הם נצלו בתנאים ומצבים אחרים לגמרי, שאינם כבר בעולם. כשהם מראים, שתחת שלטונם לא היה קיים הפרולטריון ההווה — שוכחים הם, כי דוקא הבורגנות ההווה היתה תולדה הכרחית של משטרם החברתי.

אגב, כה מְמָעֲטִים הם להסתיר את האופי הריאקציוני של בִּקָרתָּם — עד שעיקר האשמתם נגד הבורגנות הוא בזה, שתחת שלטונה נָדֵל מעמד, שיהרוס את כל סדרי־החברה הישן.

טענתם על הבורגנות מכוּוָנה יותר על שהביאה לעולם פרוליטריון מ ה פ כ נ י מאשר על עצם דבר הפרוליטריון בכלל.

בעבודה המדינית המעשית משתתפים הם משום־כך בכל אמצעי הכורח נגד מעמד הפועלים, ובחיים הרגילים נוח להם — למרות כל מליצותיהם המנופחות — לאגור את אגסי הזהב ולהמיר כבוד, אהבה ונאמנות — במסחר של גזת־כבשים, סלקים וכוהל.

וכמו שהכֹּמָרים הלכו תמיד יד־ביד עם הפיאודלים — כן הסוציאליות הכמרית עם הפיאודליסטית.

אין קל מלמשוח את הנזירות הנצרית בצבע סוציאליסטי[1].

יסודות החברה החדשה במשטר העבודה והיה אחד הלוחמים הראשונים בבורגנות ובשלטונה. (בעברית ידוע הספר שלו „גבורים ועבודת גבורים", הוצאת שטיבל).

1. למשל: הכומר הצרפתי לַמֵּינֶה (Lamenais, 1772 — 1854), שמתוך השפעת מהפכת יולי 1880 הפך להיות דימוקרט נלהב וידיד־פועלים אמתי. בספריו השתדל לאחד את הצורך במהפכה חברתית סוציאליסטית עם יסודות הדת, מעין הנצרות הקדומה.

וכי לא רגשה גם הנצרות על קנין הפרט, על הָאישות, על הממשלה? וכי לא הטיפה הנצרות במקום אלה למעשי־חסד ולדחקות, לסגופים ולכליון־הגשמיות, לחיי־פרישות ולכנסיה? הסוציאליות הנצרית היא מֵי־הקודש, בָּם יַז הכומר על חרון־אפם של הבורגנים.

ב) הסוציאליות הבורגנית־זעירה.

האריסטוקרטיה הפיאודלית אינה המעמד היחיד שנהרס על־ידי הבורגנות ושתנאי־חייו בתוך החברה הבורגנית ההווה נוְונו ועברו מן העולם. בעל־הבית הזעיר והאכר הזעיר מימי־הבינים היו חלוציה של הבורגנות ההווה. בארצות שבהן המסחר והתעשיה מפותחים מעט — ממשיך המעמד הזה עוד כעת את קיומו העלוב ליד הבורגנות החדשה.

בארצות, שבהן התפתחה הציויליזציה ההווה — התהותה שדרה בורגנית־זעירה חדשה, המרפרפת בין הפרוליטריון ובין הבורגנות והמחדשת תמיד את צורתה בתור חלק־מלואים של החברה הבורגנית. אולם בתוקף־ההתחרות נקלעים חבריו בתמידות לתוך שורות הפרוליטריון; וגם הם עצמם רואים כבר, שעם התפתחות התעשיה הגדולה מתקרבת השעה, שהם יכָּחֲדו כליל בתור חלק עצמי של החברה החדשה, ואת מקומם במסחר ובמלאכה ובחקלאות יתפסו משגיחים ושומרים.

בארצות כמו צרפת, מְקום־שם מונים האכרים יותר מחצי המספר של כל העם, טבעי היה, שסופרים שהגינו על הפרוליטריון נגד הבורגנות שָׂמוּ לַקַו להם, בבקָרתָּם על המשטר

הבורגני, את אֻמַת־המדה הבורגנית־זעירה והאכרית־זעירה, ואת מפלגת־הפועלים תפסו מנקודת־מבט של בורגנות זעירה. וכך התהוְתה הסוציאליות הבורגנית־זעירה. סיסמונדי[2] הוא ראש הספרות הזו לא רק לצרפת אלא גם לאנגליה.

הסוציאליות הזו נִתחה בחריפות מובהקה ביותר את הנגודים שבתנאי־היצרנות ההווים. הסירה את המסוה מעל היפויים הצבועיים של חכמי־הכלכלה. היא הוכיחה בהוכחות שאין לסתרן את ההשפעות המהרסות של המוכני ושל חלוקת־העבודה, את רכוז הרכוש והקרקע, את עודף התוצרת, את המַשבֵרים, את כליונם ההכרחי של זעירי הבורגנים והאכרים. את עֳני־הפרוליטריון, את האנארכיה ביצרנות, את אי־הצדק הצועק־חמס שבחלוקת־העושר, את מלחמת־ההרס התעשיתית שבין עם לעם, את בטולם של מנהגים עתיקים, של יחסי־משפחה עתיקים, של לאומויות עתיקות.

על־פי תכנה החיובי רוצה בכל־זאת סוציאליות זו: או להקים שוב את אמצעי היצרנות והחבור הישנים, ואִתָם — גם את יחסי־הקנין הישנים ואת החברה הישנה, או לכבול שוב בחזקה את אמצעי היצרנות והחבור ההווים בתוך המסגרת של יחסי־הקנין הישנים, שנתפוצצו על־ידם, שהוכרחו

2. חכם כלכלה והיסטוריון צרפתי (1773—1842). הוא ידוע בתור חכם כלכלה ב ו ר ג נ י, אולם לפי המושג סוציאליות בימים ההם (ראה לעיל ע' 28) הוא מוצג כאן כבא־כוח הסוציאליות הריאקציונית. בבקורת הכלכלה הבורגנית במא ס. את אחד היסודות של הסוציאליות המדעית; שהחברה ההווה חיה על חשבון הפרוליטריון, הינו: על עודף־הערך.

להתפוצץ. בשני המקרים היא ריאקציונית ואוטופיסטית כאחת.

צִיכים של אומנים בחרושת־המלאכה ומשק פטריארכָלי הם דברה האחרון.

בהתפתחותו שאחרי־כן שָקע זרם זה בבכיָנות פחדנית.

ג) הסוציאליות הגרמנית או ה„אמתית".

הספרות הסוציאליסטית והקומוניסטית שבצרפת, שבאה לעולם תחת הלחץ של בורגנות שליטה ושהיא הבטוי הספרותי למלחמה בשלטונה של זו — הוכנסה לגרמניה בזמן, שפה אך זה התחילה הבורגנות את מלחמתה בשלטונה ההחלטי של הפיאודליות.

פילוסופים גרמניים, חצאי־פילוסופים ויפֵי־רוח נאחזו בתיאבון בספרות זו ושכחו, כי אתה יחד לא הכנסו לגרמניה תנאי־הקיום הצרפתיים. בתנאים הגרמניים אָבד כל ערך מעשי בלתי־אמצעי לספרות הצרפתית והיה לה רק אופי ספרותי בלבד. היא הוכרחה להופיע כחקרנות חֲדלַת־תועלת על דבר הגשמת המהות האנושית. וכן ראו הפילוסופים הגרמניים שבמאה הי"ח את דרישות המהפכה הצרפתית הראשונה רק כדרישות של ה„בינה המעשית" בכלל וגלויי־הרצון של הבורגנות המהפכנית הצרפתית היו בעיניהם כחוקים של הרצון הצרוף, של הרצון כמו שהוא צריך להיות, של הרצון האנושי־באמת.

כל עבודתם של הסופרים הגרמניים היתה להתאים את הרעיונות הצרפתיים החדשים למצפונם הפילוסופי הישן, או נכון־יותר: לסגל לעצמם את הרעיונות הצרפתיים מנקודת־השקפתם הפילוסופית הם.

וסגלו לעצמם את הרעיונות האלה — באותה דרך שאדם מסגל לו שפה זרה בכלל, באמצעות התרגום.

ידוע, שהכמרים העבירו קולמוס על הכתבים, שבהם היו רשומות היצירות הקלסיות של ימות־האלילים הקדמונים, וכתבום מעשי־קדושים נצריים חסרי־טעם. הסופרים הגרמניים נהגו להפך בספרות־החולין הצרפתית. תחת המקור הצרפתי כתבו את רעות־הרוח הפילוסופית שלהם. לדוגמה: תחת הבקורת הצרפתית על עניני הכספים כתבו הם: „הסרת המהות האנושית"; תחת הבקורת הצרפתית על ממשלת הבורגנות כתבו הם: „בטול השלטון של הכלל המפשט".

את המרת המחקרים הצרפתיים בפרזות פילוסופיות קראו: „פילוסופיה של המעשה", „סוציאליות אמתית", „מדע־הסוציאליות הגרמני", „בסוס פילוסופי של הסוציאליות" וכדומה.

מהספרות הסוציאליסטית־קומוניסטית הצרפתית ניטל, איפוא, כל כוחה בהחלט. והיות ובידי הגרמנים חדלה ספרות זו לבטא את מלחמת המעמד האחד במשנהו — מָלֵא הגרמני הכרה, כי הוא התרומם מעל ל„חד־צדדיות הצרפתית", כי במקום לדבר בשם הצרכים האמתיים — מדבר הוא בשם צורך האמת, ובמקום עניני הפרוליטריון — מדבר הוא בשם עניניה של המהות האנושית, של האדם בכלל, של האדם, שאינו שייך לשום מעמד, ובכלל לא לעולם המציאות, שמקומו רק בשמי־הערפל של ההזיה הפילוסופית.

הסוציאליות הגרמנית הזו, שקבלה את אלה תרגילי־בית־הספר הכבדים־מדי־כוחותיה בצורה כה־חגיגית ורצינית והכריזה

עליהם בשוקים ובמדינות, — נישלה ממנה בכל־זאת תמימותה הנקדנית לאט־לאט.

מלחמת הבורגנות הגרמנית, הינו: הפרוסית, בפיאודלים ובמַלכות ההַחלָטית, בדבור אחד: התנועה הליברלית — נעשתה רצינית יותר.

הסוציאלית ה„אמתית" מצאה לה שעת־כושר להציג את הדרישות הסוציאליסטיות נגד התנועה המדינית, להטיח את הקללה המסָרתית כלפי הליברליות, כלפי ממשלת־הנבחרים, כלפי ההתחרות הבורגנית, לשאוט את חופש־העתונות הבורגני, את המשפט הבורגני, את החופש והשויון הבורגני, ולהטיף להמוני העם, כי לא יפיקו שום תועלת מהתנועה הבורגנית הזו וכי קרובה היא יותר להפסדם. הסוציאליות הגרמנית שָכחה באותה שעה, שתנאי מוקדם לבקורת הצרפתית, שהיא רק הֵד חסר־רוח שלה, שמשו החברה הבורגנית ההווה עם תנאי־קיום חמריים מתאימים ועם חוקה מדינית מתאימה, — תנאים מוקדמים, שבגרמניה היה עוד צורֶך לכבשם.

היא שמשה לממשלות ההחלטיות הגרמניות וסיעתן: הכמרים, רַבֵּי־האולפנות, היונקרים והביורוקרטים — : דחליל רצוי נגד הבורגנות המבשרת אִימים.

שמשה הסוציאליות הזו פרפרת מתוקה אחרי צליפות־המגלבים וכדורי־הרובים המרים, בהם היו הממשלות האלו „מתַבלות" את התקוממויות הפועלים הגרמניים.

בהיות הסוציאליות ה„אמתית" באופן זה זַיִן בידי הממשלות נגד הבורגנות הגרמנית — הגינה גם באופן בלתי־אמצעי על ענינים

ריאקציוניים, על עניניה של הבעל־ביתיות הגרמנית. הבורגנות הזעירה, שעברה בירושה מהמאה הי״ו והמתגלה מאז בצורות חרשות מזמן לזמן, הִנֵּה הַיְסוד החברתי האמתי של המשטר הקיים בגרמניה.

קיומה של הבורגנות הזעירה הוא קיומו של המצב הגרמני ההווה. השלטון המדיני והתעשיתי של הבורגנות מטיל עליה אימת כליון ודַאי — מצד אחד: מפאת התרכזות־ההון, ומצד שני: מפאת הופעתו של פרוליטריון מהפכני. הסוציאליות ה„אמתית״ — נראתה לה כמכת שני זבובים במחִי אחד. היא נפוצה כמחלה מִדַבֶּקֶת.

מַעֲשֵׂה־הָאֶרֶג, עשוי קורי־עכביש חקרניים, מרוקם פרחי־מליצה הֱזיוניים, מָשׁקֶה דמעות רוויות־אהבה, — הארג הכבד הזה, שבו העטו הסוציאליסטים הגרמניים את ה„אמתות הנצחיות״ הגרמיות האחרות שלהם, הִרְבָּה קופצים על סחורתם בקרב המונים אלה.

מצדה היא — הכירה הסוציאליות הגרמנית יותר ויותר את תפקידה: להיות לפה מדבר־גבוהות לבעל־ביתיות זו.

היא הכריזה על העם הגרמני כְּבַעַל העם הנורמלי ועל הקרתָּן הגרמני כבעל האיש הנורמלי. לכל נִבְלָה של אלה שְׁוָתה היא איזה מובן סוציאליסטי נסתר ונעלה, שעל־פיו היא מקבלת צורה הפוכה דוקא. היא היתה עקבית עד לסוף, בצאתה באורח בלתי־אמצעי נגד זרם־הקומוניות ההרסני הגס, והודיעה על רוממותה הבלתי־מפלגתית מעל לכל מלחמות־המעמדות. מלבד מעטים מאוד יוצאים מהכלל — שייך כל הנפוץ בגרמניה בתור כתבים

סוציאליסטיים או קומוניסטיים לחוג הספרות המזוהמת והמדלדלת הזו *.

2. הסוציאליות השמרנית או הבורגנית.

חלק מהבורגנות חפץ להקל את רוע־המצב החברתי כדי להבטיח את קיומה של החברה הבורגנית.

לחלק זה שייכים: חכמי־כלכלה, פילנטרופים, אנשי־חסד מֵיטיבי מצבם של מעמדי־העובדים, מְעַשֵׂי־צדקה, מגיני צער־בעלי־חיים, מיסדי חברות למלחמה בשִׁכָּרוֹן, תַקָנים מכל המינים הגוָנים. הסוציאליות הבורגנית הזו הסתעפה גם לשיטות שלמות.

---

* שואת המהפכה שבשנת 1848 פִנתה את כל הזרם הדל הזה ונטלה מנהיגיו כל חפץ לעסוק עוד בסוציאליות. הכוח הראשי והטפוס הקלסי של זרם זה — הוא מר קרל גרין[1].

---

1. אנגלס מזכיר את שם גרין (1817־1887) בעיקר בתור ראש־המדברים של הסוציאליות „האמתית״, זרם זה שהיה קיים עד מהפכת 1848. אולם עד כמה שקטע זה עוסק בבקורת הסוציאליות הפילוסופית — יש להעיר כי אביה של סוציאליות זו הוא משה הס (1812־1875), הידוע לנו היהודים גם כאבי הציונות הרוחנית והסוציאלית. מרכס ואנגלס עצמם היו רואים את גרין כתלמידו של הס, המחקה את רבו באופן בלתי מוצלח. ואולי מפני כך הוא מפנה את הבקורת הזאת החריפה ביותר שבפרק זה לגרין, ולא להס, שאם כי התנגדו לו — כבדוהו בכל זאת, כי הם עצמם היו חבריו הקרובים וקשורים בו. ביחוד היה אנגלס זמן ידוע תחת השפעתו, והוא עצמו מזכיר זאת (הס היה גדול בשנים ממרכס ואנגלס והתחיל לכתוב קודם להם).

הס עזב את העבודה הסוציאליסטית ושב אליה פעמים אחרות. כן אנו רואים אותו בין ראשוני נאמניו של לסל בעבודת התעמולה הרבה שלו. וכן השתתף בבנין הלאומון הראשון.

לדוגמה נקח את ה„פילוסופיה של העֹני" אשר לפרודון[1].

הבורגנים הסוציאליסטים רוצים בתנאי־החיים של החברה ההווה, בלי המלחמות והסכנות הכרוכות בהם בהכרח. רוצים הם בחברה הקיימת בלי היסודות המהפכניים והמהרסים שלה. הם רוצים בבורגנות בלי הפרולטריון. הבורגנות רואה, כמובן, את העולם שבו היא שליטה — לעולם המובחר. הסוציאליות הבורגנית מפתחת את הדמיון הנעים הזה לשיטה חצאית או שלמה. בקראה לפרוליטריון לגשם את שיטתה ולהכנס ע"י כך בשערי ירושלים החדשה — דורשת היא בעצם כי ישָאר בחברה הקיימת, אלא שיעזוב את דמיונות־האיבה אודותיה.

צורה אחרת, שיטתית פחות אולם מעשית יותר, של הסוציאליות הזו — טורחת להרחיק את מעמד־הפועלים מכל תנועה מהפכנית בהוכיחה, שלא שנוי מדיני זה או אחר, אלא רק שנוי תנאי־החיים החמריים, היחסים הכלכליים, יכול להיות לו לתועלת. אבל, בשנוי תנאי־החיים החמריים אין סוציאליות זו מתכוֶנת בשום־אופן לבטול תנאי־היצרנות הבורגניים, האפשרי רק בדרך מהפכנית, אלא להֲטָבות אדמיניסטרטיביות, המתגשמות על בסיס תנאי־היצרנות האלה, שאינן משנות איפוא כלום ביחס ההון לעבודת־השכר, אלא שעל־צד־היותר־טוב מפחיתות הן

1. מרכס הוכיח בספרו „עני הפילוסופיה" כי עמדת פרודון היא בורגנית זעירה, בחפצו לשנות רק את פני הבורגנות ולעשותה אידיאלית יותר. אולם עובדה היא, שאחרי מהפכת 1848 חשב גם פרודון, כי יש הכרח בקיום של הסתדרות מ ע מ ד י ת של הפועלים, ה ע ו מ ד ת ב ר ש ו ת ע צ מ ה, והתנגד רק לשביתות ולהשתתפות בלתי־אמצעית במלחמה המדינית.

לבורגנות את הוצאת שלטונה ומקילות עליה את הנהגת־המדינה.

לבִטוּיָה המתאים מגיעה הסוציאליות הבורגנית אך בהיותה לדמות־של־מליצות בלבד.

מסחר חפשי! — לטובת המעמד העובד; מכס[1] הגנה! — לטובת המעמד העובד; בית־המאסר — לטובת המעמד העובד, — זהו דְבָרָה האחרון, היחיד בכונתו הרצינית, של הסוציאליות הבורגנית. מהותה של הסוציאליות הבורגנית כלולה איפוא בכלל זה, שהבורגני בורגני הוא — לטובת המעמד העובד.

3. הסוציאליות הבקרתית־אוטופיסטית והקומוניות.

אין אנו מדברים כאן על הספרות, שבטאה בכל המהפכות הגדולות האחרונות את דרישות־הפרוליטריון (כתבי בַבֶף וכו').

הנסיונות הראשונים של הפרוליטריון להגשים באופן ישר את עניני־המעמד שלו בשעת התרגזות כללית — בעת הריסת המשטר הפיאודלי — אי־אפשר היה להם להצליח, מפני הדמות הבלתי־מפותחת של הפרוליטריון עצמו ומחוסר התנאים החמריים לשחרורו, שהם נוסף אך תולדת התקופה הבורגנית הם. הספרות המהפכנית, שֶלִוְתה את תנועות־הפרוליטריון הרציניות האלו, בהכרח שהיא לפי תכנה: ריאקציונית. היא מטיפה לנזירות כללית ולשויון גס.

1. קביעת מכס רב על סחורות המוכנסות מחו"ל, כדי להגן על תעשית הארץ.

השיטות הסוציאליסטיות והקומוניסטיות באמת, השיטות של סן־סימון, פוריה, אוון וכו', הופיעו בתקופה הראשונה הבלתי־מפותחת של המלחמה בין הפרוליטריון לבורגנות, שעליה דברנו לעיל (ראה „בורגנים ופרולטרים").

ממציאי שיטה זו רואים אמנם את נגוד־המעמדות וגם את פעולת היסודות המהרסים בחברה השליטה גופה. אולם אין הם רואים בפרוליטריון שום פעולה עצמית היסטורית, שום תנועה מדינית מיוחדת לו.

הֱיות והתפתחות נגוד־המעמדות צועדת צעד־בצעד עם התפתחות־התעשיה — קשה להם למצוא את התנאים החמריים לשחרור־הפרוליטריון ומשתדלים לכן למצוא מדע חברתי, חוקים חברתיים, כדי ליצור את התנאים האלה.

במקום פעולה חברתית מוכרחה לבוא פעולת ההמצאה האישית שלהם, במקום תנאי־שחרור היסטוריים — תנאים הֲזיוניים, במקום ארגון הַדְרָגִי של הפרוליטריון למעמד — ארגון־החברה בָּדוי מִלִּבָּם. דברי־ימי־העולם בעתיד יעמדו, לדעתם, על התעמולה וההגשמה־למעשה של התכניות החברתיות שלהם.

מכירים הם אמנם, כי בתכניותיהם הם מגינים בעיקר על עניניו של המעמד העובד בהיותו המעמד הסובל ביותר. רק מבחינה זו, בתור מעמד הסובל ביותר — קיים בשבילם הפרוליטריון.

הצורה הבלתי־מפותחת של מלחמת־המעמדות וגם מצבם שלהם עצמם גרמו לכך, שראו את עצמם עומדים למעלה מנגוד־המעמדות ההוא. רוצים הם להיטיב את מצבם של כל חברי

החברה, אף של אלה שמצבם טוב יותר. לכן הם פונים תדיר לכל החברה בלי הבדל, אדרבה: ביחוד — למעמד השליט[1], צריך, לדעתם רק להבין את שיטתם כדי להכירה כתכנית הטובה ביותר של סדר־החברה הטוב־ביותר.

הם דוחים משום־כך כל פעולה מדינית, וביחוד: מהפכנית; רוצים הם להשיג את מטרתם בדרך־השלום, ובכוח הדוגמה של נסיונות פעוטים, שאינם מצליחים כמובן, אומרים הם לכבוש דרך לאוונגליון החברתי החדש.

התאור ההֲזיוני של החברה העתידה בא בזמן, שהפרוליטריון הוא בלתי־מפותח מאוד, כשהוא תופס עדיין תפיסה הזיונית לגמרי את עמידתו עצמו; הוא בא מתוך דחיפה ראשונה, מְלֵאַת הרהורים והשערות, לשנוי צורת החברה בכללה.

אולם לכתבים הסוציאליסטיים והקומוניסטיים יש גם יסודות של בקורת. הם תוקפים את כל בסיסי החברה הקיימת. הם הספיקו מתוך כך חומר רב־הערך להשכלת־הפועלים. דעותיהם החיוביות אודות החברה העתידה, כגון: לבטל את הנגוד בין העיר לכפר, את המשפחה, את קנין הפרט ואת עבודת־השכר, להכריז שויון חברתי, להפוך את הממשלה למנהלת היצרנות בלבד — כל אלו הדעות מתכונות רק לבטל את נגוד־המעמדות, שאך זה התחיל להתפתח ושהיה ידוע להם רק במצבו הראשון

1) ביחס לקבה, שבכלל נודעה לו חבה מרובה מצבור הפועלים, יש לציין שבכרוז שלו ע"ד הגשמת האוטופיה שלו ליסד באמריקה „ירושלים חדשה" פנה דוקא להרבה הסתדרויות־פועלים שונות, ובתוכן גם ל„אגודה להשכלת הפועלים" שבלונדון, זו ששמשה מרכז „להתאגדות הקומוניסטים".

הבלתי־ברור וחסר־הצורה. לדעות אלו עצמן יש עוד משום־כן אופי אוטופיסטי לגמרי.

ערכן של הסוציאליות הבקרתית־אוטופיסטית והקומוניות הוא ביחס הפוך להתפתחות ההיסטורית. בה במדה שמלחמת־המעמדות מתפתחת וקובעת יותר ויותר את דמותה — הולך וניטל כל ערך מעשי וכל צדוק תורתי מזו ההתרוממות ההזיונית עליה, מזאת המלחמה ההזיונית בה. ולכן: אם גם היו מחוללי־השיטה הזו מהפכניים מכמה בחינות — הנה תלמידיהם מיסדים תדיר כתות ריאקציוניות. הם עומדים בתוקף על השקפות רביהם, למרות ההתקדמות ההיסטורית של הפרוליטריון. משום־כך משתדלים הם תמיד לטשטש את מלחמת־המעמדות ולישר את הנגודים. עדיין חולמים הם תמיד על נסיון להגשים את אוטופיותיהם החברתיות: יסוד אילה פלנסטרים בודדים, מושבי־בית או איקריה קטנה*) — מהדורה זעירה של ירושלים החדשה; ובכדי להקים את כל מגדלי־אויר אלה — מוכרחים הם לדרוש לחסרי־הבורגנים ואילי־הכסף. אחת־אחת יורדים הם לסוג הסוציאליסטים הריאקציוניים או השמרניים המתוארים לעיל, ומובדלים מהם רק בקפדנות שיטתית יותר, באמונת־הבל קנאית בהשפעת־הפלאים של מדעם החברתי.

משום כך יוצאים הם במרירות נגד כל תנועה מדינית של

---

*) בשם מושבי־בית (מושבות בפנים־הארץ) קורא אוון את החברות־למופת הקומוניסטיות שלו. פלנסטרים היה שם הארמונות החברתיים שהוצעו מאת פוריה. איקריה נקראה ארץ־ההזיה האוטופית, שאת סדריה הקומוניסטיים צייר קבה.

פועלים, שיכולה, לדעתם, לבוא לעולם רק מתוך אי־אמונה עורת באוונגליון החדש שלהם.

האוניסטים נלחמים באנגליה נגד הצ׳רטיסטים והפוריירים בצרפת — נגד התקנים.

ד.

יחס הקומוניסטים למפלגות־האופוזיציה השונות.

לפי האמור בפרק השני מובן מאליו יחס הקומוניסטים למפלגות־הפועלים הקיימות כבר; ויחסם, איפוא, לצ׳רטיסטים באנגליה ולתקני־החקלאות באמריקה הצפונית.

הם נלחמים לשם המטרות והענינים הבלתי־אמצעיים של מעמד־הפועלים, אולם הם שוקדים בתוך התנועה ההווה גם על עתיד־התנועה. בצרפת נספחים הקומוניסטים למפלגה הסוציאליסטית־דימוקרטית* נגד הבורגנות השמרנית והרדיקלית, מבלי ותר על הזכות להתיחס בבקורת למליצות ואילוזיות, הנובעות מן המסורת המהפכנית.

בשויצריה תומכים הם ברדיקלים, מבלי כחש שמפלגה זו מורכבה מיסודות מתנגדים זה לזה, בחלקה — מסוציאליסטים דימוקרטים במובן הצרפתי ובחלקה — מבורגנים רדיקליים.

---

* המפלגה בצרפת שקראה לעצמה: סוציאליסטית־דימוקרטית, שלדרו־רולן היה בא־כוחה המדיני ולואי בלן — הספרותי; היא היתה איפוא שונה תכלית־שנוי מהסוציאל־דימוקרטיה הגרמנית שבימינו.

בקרב הפולנים תומכים הקומוניסטים במפלגה, הרואה במהפכה חקלאית תנאי הכרחי לשחרור הלאומי. היא המפלגה שעוררה את ההתקוממות הקרקאית בשנת 1846.

בגרמניה נלחמת המפלגה הקומוניסטית יחד עם הבורגנות– בשעה שזו עושה פעולה מהפכנית — נגד המונארכיה ההחלטית, נגד קנין־הקרקע הפיאודלי והבורגנות הזעירה.

אולם אין היא פוסקת אף לרגע מלחשל במוחות הפועלים הכרה ברורה ככל האפשר על נגוד־האיבה שבין הבורגנות והפרוליטריון, כדי שהפועלים הגרמניים יוכלו לנצל תיכף את התנאים החברתיים והמדיניים — ששלטון הבורגנות הביאם אתו בהכרח — כזַיִן חשוב נגד הבורגנות; כדי להתחיל את המלחמה בבורגנות עצמה — תיכף אחרי חורבן המעמדות הריאקציוניים בגרמניה.

הקומוניסטים מקדישים את תשומת לבם העיקרית לגרמניה, מפני שהיא עומדת כעת לפני מַהְפֵּכָה בורגנית, ומפני שמהפכה זו תְּבוּצַע בתנאים התקדמותיים־יותר של הצִיוִילִיזַציה האירופית בכלל ובפרוליטריון מפותח־הרבה־יותר, מאשר באנגליה במאה הי״ז ובצרפת במאה הי״ח. המהפכה הבורגנית בגרמניה יכולה איפוא לשמש רק הקדמה בלתי־אמצעית שלפני מהפכה פרוליטרית.

בדבור אחד: הקומוניסטים תומכים בכל מקום בכל תנועה מהפכנית, המכוונת נגד התנאים החברתיים והמדיניים הקיימים.

בכל אלו התנועות הם מרימים כשאלה העיקרית של התנועה את שאלת הקנין הפרטי, בלי הבדל אם קבלה צורה מפותחת פחות או יותר.

הקומוניסטים טורחים, לסוף, בכל מקום לקשר ולאחד את המפלגות הדימוקרטיות שבכל הארצות.

הקומוניסטים רואים לחרפה להם להסתיר את דעותיהם וכוונותיהם. הם מודיעים בגלוי, שאת מטרתם אפשר יהא להשיג רק על־ידי הריסה־בכוח של כל סדרי־החברה · שעד־כה. יחרדו המעמדות השליטים מפני מהפכה קומוניסטית. לפרוליטרים אין מה להפסיד בה זולת כבליהם. עולם מלא מוכן ועומד לפניהם לזכות בו.

פועלי כל הארצות התאחדו!

מלים מחודשות ובלתי שכיחות.

אספסוף הפועלים — Lumpenproletariat

בין־לאומון — אינטרנציונל

האחיד — Vereinheitlichen

הזיוניים (־ית) — (מל׳ הָזֹה, ע״מ הגיוניים) פנטסטיים

הפך — Revolutionisieren

חרשתן — בעל־בית־חרושת

יצור (יַצֵּר) — פעולת היצירה והבאת הדבר לעולם, Produzierung

יציר — פרודוקט (כמו: תוצרת, פרי היצרנות)

יצרנות — שם מעשה היצירה, Produktion

מארגה — בית אריגה, Weberei

מוכני — מיכאניקה

מיֻצרת — Produziert

מלאכה — מאנופאקטורה (עבודת־כפים, Manus — יד, פאקטורה — עבודה)

נאמן־ (נאמני...) מצדד בדעה, מעריץ של מישהו, „חסיד", Anhänger

קרתן — פיליסטר, Spiessbürger

רכושן — קפיטליסט

שלטון־ההחלט — אבסולוטיזמוס

שנין (שינים, ע״מ בנין, קנין; מל׳ שָׁנָה — פועל־עומד — היות שונה) Verschiedenheit, להבדיל משנוי — Veränderung.

תהפוכה — תמורה מדינית ממשלתית, זעזוע השלטון הקיים, ולא מהפכה חברתית יסודית, נעור המשטר

תוצרת — (פרודוקציה) פרי היצרנות, שם כולל ליצירים; (כמו: תבואה, תולדה, תוצאה)

תכנית — פרוגרמה

תעשין — בעל תעשיה, Industrieller

תקן — רפורמטור